

Інформація

щодо організації дистанційного навчання

з дисципліни «Транспортне право »

для студентів Т11-19, Т 12-19, Т-13-19

ДАТА: 13.03 та 20.03. 2020

ТРАНСПОРТНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

1. Поняття та види правопорушень на транспорті.
2. Транспортні злочини та кримінальна відповідальність за них.
3. Адміністративні та дисциплінарні проступки на транспорті та відповідальність за їх скоєння.
4. Особливості цивільно-правової відповідальності на транспорті.

1. Поняття та види правопорушень на транспорті.

Правопорушення – це суспільно небезпечне або шкідливе, протиправне, винне діяння деліктоздатного суб'єкта, яке передбачено чинним законодавством і за яке встановлена юридична відповідальність.

Правопорушення на транспорті мають загальні родові ознаки злочинів і проступків і класифікуються, як і в інших галузях суспільної діяльності. Вони поділяються на:

– кримінальні злочини;

- адміністративні проступки;
- цивільно-правові делікти;
- дисциплінарні проступки.

Усі види правопорушень на транспорті мають деякі спільні ознаки:

1. Об'єктом цих правопорушень є суспільні відносини у сфері безпечної роботи транспорту або суспільна безпека. Суспільна безпека в якості об'єкта цих правопорушень означає сукупність відносин, що забезпечують охорону життя і здоров'я людей, матеріальних цінностей, навколишнього природного середовища, безаварійну роботу транспорту в цілому.

2. Об'єктивна сторона характеризується протиправною поведінкою (дією чи бездіяльністю) суб'єкта правопорушення; настанням шкідливих наслідків і причинного зв'язку між порушенням правил, норм і стандартів (дією), настанням шкідливих наслідків. Кваліфікуючими ознаками об'єктивної сторони можуть бути: повторність вчинення правопорушення або за попереднім зговором групою осіб; настання нещасних випадків з людьми або інших тяжких наслідків; створення загрози для життя або здоров'я людей; створення аварійної обстановки або пошкодження транспортних засобів, вантажів, шляхів, шляхових та інших споруд чи іншого майна.

3. Суб'єктами правопорушень на транспорті можуть бути фізичні особи, які досягли 16-річного віку, а в окремих випадках особи, яким виповнилося 14 років, а також посадові особи. Суб'єктами цивільно-правових порушень можуть бути й юридичні особи, у випадках прямо передбачених законодавством юридичні особи можуть бути суб'єктами і адміністративних правопорушень (проступків).

4. Суб'єктивна сторона правопорушень на транспорті характеризується певним виявом зовнішнього протиправного

діяння, в якому відображається мотив, мета та волевиявлення особи в цілому. Суб'єктивна сторона складу правопорушень – це внутрішні процеси, які відбуваються у психіці особи під час вчинення правопорушення, характерними сторонами якої є вина (умисна або необережна).

2. Транспортні злочини

та кримінальна відповідальність за них

Злочини відрізняються від інших правопорушень рівнем суспільної небезпеки, який визначається характером порушень суспільних відносин, розміром заподіяної шкоди, способом вчинення правопорушення, характеристикою суб'єкта, особливостями суб'єктивної сторони тощо. Щоправда, у багатьох випадках склади злочинів й адміністративних проступків за об'єктом посягання мають багато схожих ознак. На практиці правопорушення одного й того виду у сфері транспортної діяльності в одному випадку може бути злочином, а в іншому – адміністративним проступком, якщо певна дія не спричинила потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження, загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Наслідками таких правопорушень часто бувають аварії, катастрофи, нещасні випадки з людьми, що спричинюють шкідливі наслідки для здоров'я і майна людей, навколишнього природного середовища або викликають загрозу для них. Часто в результаті транспортних правопорушень не витримується графік руху транспортних засобів, затримка перевезення вантажів і пасажирів, дезорганізується робота транспортних підприємств.

Суспільна небезпека цих правопорушень має два аспекти:

– по-перше, виникає небезпека життю та здоров'ю людей;

– по-друге, спричиняється матеріальна шкода або виникає її загроза, і разом з цим, порушується безпечне функціонування самого транспорту.

Особливістю транспортних правопорушень є те, що шкода особі або майну завдається в основному при порушенні правил використання джерел підвищеної небезпеки, а також шляхом порушення правил безпеки. Це дає підстави виділити транспортні правопорушення у відокремлену самостійну групу. Як свідчить аналіз, всі транспортні правопорушення мають єдиний родовий об'єкт, багато загального в ознаках об'єктивної і суб'єктивної сторін, усі вони скоюються у певній сфері діяльності як результат взаємодії людини з транспортним засобом.

Чинне кримінальне законодавство містить у собі групу норм, які передбачають відповідальність за злочинні посягання на безпеку руху і експлуатацію різних видів транспорту. У Кримінальному кодексі України законодавець виділяє їх в окремий розділ «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту». Крім того, деякі склади злочинів передбачають зв'язок з транспортом як кваліфікуючу ознаку.

Згідно з чинним Кримінальним кодексом України системі транспортних злочинів утворюють наступні склади злочинів:

порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту;

пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів;

угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна;

блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства;

порушення правил повітряних польотів;

порушення правил використання повітряного простору;

самовільне, без нагальної потреби, зупинення поїзда;

ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха і т.д.

Підкреслимо, що основною умовою віднесення зазначених складів злочинів до цієї групи є єдиний їх родовий об'єкт: суспільні відносини в сфері безпечної роботи транспорту або суспільна небезпека.

Деякі з названих норм мають бланкетні диспозиції; для з'ясування того, які правила руху чи експлуатації транспорту були порушені, необхідно звернутись до нормативних актів, чинних на залізничному, повітряному, водному та автомобільному транспорті (наприклад, Правил дорожнього руху; Статуту автомобільного транспорту; Правил технічної експлуатації залізниць; Інструкції з руху потягів та маневрової роботи на залізницях; Правил технічної експлуатації метрополітену; Єдиних правил ремонту і утримання автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, правил користування ними і охорони; Кодексу торговельного мореплавства України; Статуту внутрішнього водного транспорту; Правил технічної експлуатації суден; Повітряного кодексу України; Положення про організацію та забезпечення польотів повітряних суден цивільної авіації літерними та підконтрольними рейсами; інших статутів, правил, положень, інструкцій та наказів Міністерства інфраструктури України та керівників департаментів).

Деякі транспортні злочини мають формальні склади, тому вважаються закінченими в момент скоєння передбаченої в законі дії чи бездії. Такими є: ненадання допомоги судну і особам, що зазнали лиха (ст. 284 КК України); неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден (ст. 285 КК України); незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України); угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного морського чи річкового судна (ст. 278 КК України).

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони деяких транспорт-них злочинів, як передбачає законодавство, є вказівка на шкідливі наслідки. Зокрема, це: порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту (ст. 276 КК України); порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України); випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації (ст. 287 КК України); порушення правил, норм і стандартів, що стосуються убезпечення дорожнього руху (ст. 288 КК України); порушення чинних на транспорті правил (ст. 291 КК України).

Під поняттям «наслідки» необхідно розуміти нещасні випадки з людьми (спричинення потерпілому середніх або тяжких тілесних ушкоджень, а також смерті);

– катастрофи – зіткнення рухомого складу або суден, повне чи часткове затоплення судна, викидання на берег, посадка на мілину, якщо це спричинило каліцтво або смерть членів екіпажу або пасажирів чи призвело до знищення або істотного пошкодження локомотивів, рухомого складу, шляхів сполучень, повітряних, річкових, морських суден);

– аварії – зіткнення суден, сходження потягів з рейок, інші аварійні випадки, які не призвели до загибелі людей, але заподіяли значну шкоду чи істотні порушення роботи транспорту).

Шкідливими наслідками законодавець визначає також загибель цінного вантажу, велику перерву в русі поїздів або суден, істотне порушення розкладу їх руху та інше.

З суб'єктивного боку, деякі злочини, передбачені кримінальним законодавством, характеризуються наявністю прямого умислу, серед них: порушення правил міжнародних польотів (ст. 281

КК України); пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України); пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтогазопродуктопроводів (ст. 292 КК України); ненадання допомоги судну і особам, що зазнали лиха (ст. 284 КК України); неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден (ст. 285 КК України); незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України); угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278 КК України); блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства (ст. 279 КК України).

Суб'єктивна сторона транспортних злочинів може характеризуватись і необережною виною, серед яких порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України); випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації (ст. 287 КК України); порушення правил, норм і стандартів, що стосуються гарантування безпеки дорожнього руху (ст. 288 КК України); порушення діючих на транспорті правил (ст. 291 КК України)) – особа передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків, але легковажно розраховує на їх відвернення або не передбачає можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити.

Суб'єктивна сторона самовільної, без потреби, зупинки поїзда (ст. 283 КК України) характеризується як умисною, так і необережною виною. При з'ясуванні суб'єктивної сторони транспортних злочинів необхідно виходити з того, що при порушенні діючих правил безпеки руху та експлуатації транспорту особа може їх порушувати як з необхідності, так і навмисно, але стосовно тяжких наслідків мова може вестись лише про необережність. Якщо особа мала умисел скоїти вбивство іншої особи, нанести їй тілесні ушкодження, знищити або

пошкодити державне чи колективне майно і при цьому планувалося застосування транспортного засобу, то такий злочин не може бути віднесеним до транспортних і винний повинен притягатися до відповідальності за відповідними статтями Кримінального кодексу України.

Суб'єктами транспортних злочинів можуть бути особи, які або керували транспортними засобами, або займалися їх експлуатацією чи ремонтом, або знаходилися в сфері дії транспортних засобів і були зобов'язані виконувати встановлені правила безпеки. Тобто суб'єктами цих правопорушень можуть бути як робітники відповідних видів транспорту, так і інші особи, як громадяни України, так і іноземці, а також особи без громадянства.

До кримінальної відповідальності за транспортні злочини можуть притягатися фізичні осудні особи, яким на момент вчинення злочину виповнилося 16 років.

Згідно зі ст. 22 Кримінального кодексу України у деяких випадках, а саме: пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278), незаконне заволодіння транспортним засобом (частини друга, третя ст. 289), суб'єктами злочину можуть бути фізичні осудні особи 14-річного віку.

Проте, хоч законодавець і визначив, що по більшості транспортних злочинів суб'єктами можуть бути фізичні особи, що досягли 16-річного віку, окремим транспортним злочинам притаманний спеціальний суб'єкт – працівник залізничного, водного, повітряного транспорту (машиніст, черговий по станції, капітан, штурман, пілот та інші) або працівники державних і громадських організацій,

На яких чинними інструкціями чи правилами, відповідними розпорядженнями або в зв'язку із займаним ними

посадовим становищем покладена відповідальність за технічний стан чи експлуатацію транспортних засобів.

За транспортне правопорушення (в інших випадках – за вчинення транспортних злочинів, що призвели до нещасних випадків з людьми, їхньої загибелі, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень чи інших тяжких наслідків) закон передбачає застосування до злочинця покарання від позбавлення волі до виправних робіт та штрафу.

Окрім цього, за ряд злочинів передбачена відповідальність у вигляді позбавлення права займати певні посади, пов'язані з відповідальністю за технічний стан або експлуатацію транспортних засобів чи права керувати транспортними засобами.

За порушення правил міжнародних польотів, пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів, угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна може бути призначене додаткове покарання – конфіскація повітряного судна (у першому випадку) чи майна. Це дає змогу в процесі судового розгляду справ про транспортні злочини та призначення покарання особам, що їх скоїли, втілювати у практику принципи індивідуалізації покарання, оскільки кожен такий злочин має свої специфічні особливості, відмінний від інших злочинів ступінь суспільної небезпеки, соціальну особливість суб'єкта (йдеться про скоєння транспортного злочину особами, для яких практична дія чи бездіяльність була випадковим епізодом).

У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про транспортні злочини» з цього приводу зазначається, що при призначенні покарання слід виходити не тільки з наслідків, що настали, а враховувати і характер та мотиви допущених порушень правил безпеки руху і експлуатації транспортних засобів, ставлення винного до цих порушень, його поведінку після

вчинення злочину, вину інших осіб (водіїв інших транспортних засобів, пішоходів, осіб, які відповідають за технічний стан транспортних засобів і правильну їх експлуатацію та інше), а також особу винного й інші обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність.

Необхідно особливо акцентувати увагу на такому виді покарання, як позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років.

З цього приводу у згаданій Постанові Пленуму Верховного Суду України зазначено, що в кожному випадку судам належить обговорювати питання про доцільність застосування чи незастосування до винного такого виду покарання, як позбавлення права керування транспортними засобами або займання посад, пов'язаних з відповідальністю за технічний стан чи експлуатацію транспортних засобів.

Причому позбавлення права керувати транспортними засобами може бути призначено і особам, позбавленим цих прав в адміністративному порядку, крім тих, котрі таких прав не мали.

Якщо транспортний злочин вчинено особою, що перебувала в стані сп'яніння, то ця обставина у відповідності до Кримінального кодексу України може бути визнана судом як така, що обтяжує відповідальність винного.

2. Адміністративні та дисциплінарні проступки на транспорті та відповідальність за їх скоєння

Адміністративні проступки на транспорті за кількістю проти-правних проявів є найбільш розповсюдженими серед всіх інших адміністративних правопорушень.

Особливістю застосування інституту адміністративної відпо-відальності в транспортній сфері є те, що диспозиції багатьох правових норм, як і в кримінальному праві є бланкетними, тому при їх застосуванні необхідно звертатися до різних положень та джерел технічного характеру, до змісту окремих технічних норм, які встановлюють правила експлуатації та користування тими чи іншими видами транспорту. Інколи в цій сфері діють і змішані, так звані техніко-юридичні норми.

На відміну від Кримінального кодексу України, в процесі кодифікації адміністративного законодавства відпрацьована чітка система транспортних проступків. Відповідальність за них передбачена у главі десятій Кодексу України про адмініс-тративні право-порушення (КпАП) «Адміністративні правопо-трушення на транспор-ті, у галузі дорожнього господарства і зв'язку».

До транспортних проступків законодавцем віднесені:

- порушення правил безпеки руху і експлуатації на залізничному, повітряному, морському і річковому транспорті (ст. ст. 109, 111, 113, 116, 1162 КпАП);
- порушення правил користування засобами залізничного, морського і річкового, автомобільного та електротранспорту (ст.ст. 110, 112, 115, 119, 134, 135, КпАП);
- порушення правил пожежної безпеки на залізничному, повітряному, морському і річковому транспорті (ст. 120 КпАП);
- порушення водіями правил безпеки руху і експлуатації транспортних засобів (ст. ст. 121, 121і, 122, 122г, 1222, 1223, 123, 124, 125, 132 КпАП);
- керування транспортними засобами особами в стані сп'я-ніння і тими, що не мають права управління (ч. IV ст. 116, ст. ст. 130, III КпАП);

– порушення правил утримання доріг, норм і стандартів стосовно забезпечення безпеки дорожнього руху, невиконання приписів про усунення таких порушень, випуск на лінію технічно несправних транспортних засобів, допуск до управління транспортними засобами водіїв у стані сп'яніння, а також осіб, що не мають права на управління (ст. ст. 116і, 118, 128, 128і, 129, 140 КпАП);

– порушення правил руху пішоходами та іншими учасниками дорожнього руху (ст. 127 КпАП);

– порушення правил, спрямованих на забезпечення збереження вантажів, пошкодження магістральних трубопроводів, доріг, залізничних переїздів і інших споруд або порушення правил їх утримання.

Родовим об'єктом адміністративних проступків на транспорті виступають суспільні відносини, що складаються в процесі експлуатації та користування різними видами транспорту, а також у галузі шляхового господарства. Ці проступки посягають на нормальну роботу транспорту, безпеку руху, загрожують життю та здоров'ю людей, спричиняють матеріальну шкоду.

З об'єктивного боку, адміністративні правопорушення на транспорті характеризуються можливістю вчинятися як шляхом протиправних дій (наприклад, керування транспортними засобами або суднами особами, що знаходяться в стані сп'яніння – ст. ст. 130 КпАП), так і шляхом бездіяльності (наприклад, ненадання транспортних засобів працівникам міліції і медичним працівникам

ст. 124і КпАП).

Окремі протиправні прояви цієї групи правопорушень можуть характеризуватися повторністю (наприклад, повторне протягом року керування транспортним засобом з підробленим номерним знаком або без номерного знаку – ч. V. ст. 121).

Більшість транспортних проступків утворюють формальні склади, деякі з них характеризуються матеріальними складами (наприклад, пошкодження внутрішнього обладнання пасажирських вагонів – ст. 110 КпАП).

При кваліфікації транспортних правопорушень із матеріальними складами необхідно встановлювати причинний зв'язок між протиправними діями і наслідками, що наступили (наприклад, порушення правил дорожнього руху пішоходами, велосипедистами, їздовими й іншими людьми, що призвело до пошкодження транспортних засобів, вантажів, доріг, дорожніх і інших споруд –

ч. IV. ст. 127 КпАП).

Із суб'єктивного боку, адміністративні правопорушення на транспорті характеризуються як умисною виною, так і виною у формі необережності. Причому, намір буває, як правило, побічним. Тільки незначна частина цих проступків скоюється умисно. У більшості випадків транспортні проступки скоюються з необережності, тобто коли особа передбачала можливість настання шкідливих наслідків своїх протиправних дій, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити. Ця форма вини характеризується відсутністю належної уваги та обережності.

Суб'єктами даної групи адміністративних правопорушень є фізичні деліктоздатні особи (громадяни України, іноземці і особи без громадянства) 16-річного віку. Серед них необхідно виділити так званих спеціальних суб'єктів: водіїв; пішоходів; їздових велосипедистів; власників транспортних засобів та осіб, які ними керують; судноводіїв; службових осіб, відповідальних за технічний стан та експлуатацію транспортних засобів, організацію руху та технічний стан шляхів, шляхових споруд, баз для відстою мало-мірних суден; неповнолітніх від 16 до 18 років;

військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складів органів внутрішніх справ.

Серед адміністративних стягнень, передбачених за скоєння транспортних проступків, застосовується попередження, штраф, позбавлення права керування транспортними засобами від трьох до шести місяців (ч. I ст. 122і, ст. 124, ч. I ст. 132 КпАП); від шести місяців до одного року (ч. II ст. 122і, ч. III ст. 123 КпАП); до одного року (ч. II–III ст. 116, ч. IV ст. 122 КпАП); від одного до двох років (ч. I ст. 130 КпАП); від одного до трьох років (ст. 1222, ч. III ст. 130, ч. I ст. 131 КпАП); від двох до трьох років (ч. II ст. 130 КпАП).

В окремих випадках можуть бути застосовані оплатне вилучення транспортних засобів (ч. V ст. 121, ч. II ст. 130 КпАП) та конфіскація предметів (ч. III ст. 133, ч. II ст. 1112 КпАП).

Посадові особи, до службових обов'язків яких входить дотримання і забезпечення встановлених правил, за порушення останніх несуть підвищену адміністративну відповідальність.

У разі вчинення транспортних проступків неповнолітніми від 16 до 18 років (ст. 121–127, ч. I–II ст. 130 КпАП) вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. Але у відповідності до ст. 24і КпАП до неповнолітніх можуть бути застосовані: а) зобов'язання публічно або в іншій формі просити вибачення у потерпілого; б) попередження; в) догана чи сувора догана; г) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, що їх заміняють, або під нагляд педагогічному чи трудовому колективу за їх згоди, а також окремим громадянам на їх прохання.

У деяких випадках відповідно до ст. 21 КпАП особи, що скоїли транспортні проступки (ч. I ст. 129, ч. I–II ст. 130 КпАП), можуть бути звільнені від адміністративної відповідальності з передачею матеріалів на розгляд товариського суду, громадської організації чи трудового колективу, якщо з урахуванням

характеру скоєння право-порушення і особи правопорушника до нього доцільно застосовувати міру громадського впливу.

Згідно зі ст. 12 КпАП військовослужбовці та особи рядового і начальницького складів органів внутрішніх справ за скоєння транс-портних проступків несуть відповідальність за дисциплінарними статутами. Виключенням є порушення або невиконання норм і стандартів стосовно забезпечення безпеки дорожнього руху, невиконання приписів про усунення порушень таких правил, норм і стандартів (ст. 128і КпАП), коли вони несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах.

Правомочними суб'єктами адміністративно-юрисдикційних повноважень у справах цієї категорії виступають: керівники органів управління залізничного (ст. 224 КпАП), морського (ст. 225 КпАП), річкового (ст. 226 КпАП), повітряного (ст. 228 КпАП), автомобільного і електротранспорту (ст. 229 КпАП); державної інспекції з маломірних суден (ст. 227 КпАП); адміністративні комісії органів місцевої виконавчої влади (ст.ст. 218, 219 КпАП); районні (міські) суди (судді) (ст. 221 КпАП); начальники органів внутрішніх справ і їх заступники, начальницький та інспекторський склади державної автомобільної інспекції, дорожньо-патрульної служби, дорожньої міліції (ст. 222 КпАП); головний державний інспектор України з пожежного нагляду та його заступники, старші державні та державні інспектори з пожежного нагляду (ст. 223 КпАП).

Дисциплінарна відповідальність працівників транспортної галузі встановлюється за загальними положеннями трудового права України. Проте є деякі особливості, обумовлені специфікою транспортної діяльності, яка висуває особливі вимоги щодо підтримання порядку на транспортному засобі особливо під час його руху. Наприклад, стаття 65 Кодексу торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 року встановлює, що розпорядження капітана судна в межах його повноважень повинні беззаперечно виконуватися всіма особами, які перебувають на судні.

У разі невиконання законних розпоряджень капітана ким-небудь з осіб, які перебувають на судні, капітан вживає щодо цих осіб необхідних заходів. Так, капітан судна має право застосовувати заходи заохочення і накладати дисциплінарні стягнення на осіб суднового екіпажу аж до усунення від виконання службових обов'язків у випадках і в порядку, передбачених чинним законодавством України про праццю. Якщо дії особи, яка перебуває на судні, не містять кримінально караного діяння, але загрожують безпеці судна або людей і майна, що на ньому перебувають, капітан судна має право ізолювати цю особу в окремому приміщенні. Поряд з цим передбачається, що за незаконне утримання в окремому приміщенні або інше перевищення повноважень щодо підтримання порядку на судні капітан несе відповідальність згідно з чинним законодавством України.

3. Особливості цивільно-правової відповідальності на транспорті

Цивільно-правові делікти на транспорті мають специфічний об'єкт посягання – майнові відносини і виражаються в порушенні або невиконанні транспортних зобов'язань.

Цивільно-правова відповідальність, у тому числі і відповідальність за порушення транспортних зобов'язань, полягає в засто-суванні до правопорушника (боржника) в інтересах іншої особи (кредитора) встановлених законом або договором санкцій майнового характеру: відшкодування збитків, виплати неустойки (штрафу, пені).

Цивільно-правова відповідальність носить компенсаційний характер, оскільки її мета – відновлення порушених майнових прав

кредитора і тому розмір відповідальності повинен відповідати розміру завданих збитків.

Але, разом з цим, цивільно-правова майнова відповідальність за порушення транспортних засобів має свої особливості. Цю відповідальність можна назвати спеціальною у тому плані, що її правове регулювання здійснюється не тільки цивільним, а також і спеціальним законодавством, яке враховує специфіку діяльності транспорту. Загальні положення за невиконання або неналежне виконання зобов'язань перевезення передбачені в гл. 51 ст. 1187, ст. 1188 Цивільного кодексу, але при визначенні вини і притягненні до відповідальності перевізника за втрату, нестачу і пошкодження вантажу або багажу, порушенні строків доставки вантажу та багажу необхідно керуватися транспортними кодексами чи статутами (ч. III ст. 361, ч. II ст. 362, ч. III ст. 364 ЦК України). Наприклад, відповідальність перевізника за деякі порушення або неналежне виконання зобов'язань перевезення вантажів і пасажирів передбачена ст. ст. 163, 175, 182, 183, 193, 194 Кодексу торговельного мореплавства України; ст. ст. 191, 193, 195, 209, 219 Статуту внутрішнього водного транспорту; ст. ст. 92, 93, 94 Повітряного кодексу України.

Як зазначалось, формами цивільно-правової відповідальності є: відшкодування збитків і сплата неустойки. Перша застосовується у всіх випадках порушення зобов'язання при відсутності інших вказівок у законі, друга – лише тоді, коли вона встановлена для конкретного зобов'язання у нормативному порядку чи договором.

Транспортне законодавство використовує обидві ці форми, але переважною є форма сплати неустойки, причому розмір неустойки і спосіб визначення обсягу її стягнення різний і залежить від характеру порушення.

Необхідно зазначити, що за однакові за характером порушення зобов'язань на різних видах транспорту встановлюються різні види і розміри штрафу.

Особливості цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язань на різних видах транспорту розглядаються в наступних темах навчального курсу .

Проте, слід зазначити загальний порядок фіксації обставин, що мають бути підставою для притягання до цивільно-правової відповідальності суб'єктів транспортних правовідносин.

По-перше, такі обставини зазначаються у відповідних товарно-транспортних документах, а у випадках розбіжностей між відправником, перевізником або одержувачем – фіксуються актами встановленої форми.

По-друге, претензії, що випливають з договору перевезення, можуть бути пред'явлені перевізникові протягом шести місяців, а претензії щодо сплати штрафів і премій – протягом сорока п'яти днів. Перевізник зобов'язаний розглянути заявлену претензію і повідомити заявника про задоволення чи відхилення її протягом трьох місяців, а щодо претензії з перевезення у прямому змішаному сполученні – протягом шести місяців. Претензії щодо сплати штрафу або премії мають бути розглянуті протягом сорока п'яти днів.

По-третє, якщо претензію відхилено або відповідь на неї не одержано в строк, заявник має право звернутися до суду протягом шести місяців з дня одержання відповіді або закінчення строку, встановленого для відповіді.

Запитання для самоконтролю

1. Укажіть ознаки правопорушення на транспорті.

2. Визначте склад транспортного правопорушення.
3. Які види правопорушень мають місце на транспорті?
4. Особливості адміністративної відповідальності за проступки на транспорті.
5. Визначте особливості цивільно-правової відповідальності на транспорті.

Рекомендована література

1. Закон України «Про транспорт» від 10 листопада 1994 р. – Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року, (із змінами та доповненнями).
4. Кодекс законів України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року, (із змінами та доповненнями).
5. Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 року, (із змінами і доповненнями).
6. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року, (із змінами і доповненнями).
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми боротьби з правопорушеннями на транспорті на 2004–2006 роки» від 26.12.2003 р. № 2029.
8. Статут автомобільного транспорту, введений в дію Постановою Ради Міністрів УРСР від 27 червня 1969 р. № 40.
9. Статут залізниць України, введений в дію Постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 457.

10.Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7, від 24 грудня 1982 року, (із змінами та доповненнями) «Про практику застосування судами України законодавства у справах про транспортні злочини».

11.Транспортне право України: Навч. посіб. / Демський Е. Ф., Гіжевський В. К., Демський С. Е., Мілошевич А. В.; За заг. ред.

В. К. Гіжевського, Е. Ф. Демського – К.: Юрінком Інтер, 2002. –

С. 99–153.

12.Хозяйственное право / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский,

К. С. Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В. К. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 737–746.

13.Шульженко Ф.П., Кундрик Р.С. Транспортне право: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.:КНЕУ, 2004. – С. 57–70.

14.Цивільний кодекс України: Коментар. – Х.: ТОВ «Одіс-сей», 2003. – С. 624–629, 631–632.

з дисципліни «Транспортне право »

для студентів Т11-19, Т 12-19, Т-13-19

ДАТА: 27.03 ЛЕКЦІЯ

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ТРАНСПОРТІ

1. Поняття та зміст підприємництва.
2. Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності.
3. Ліцензування підприємницької діяльності на транспорті.

1. Поняття та зміст підприємництва

Основним законодавчим актом, що регулює стан і розвиток підприємництва в Україні, є Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року, який визначає загальні правові, економічні і соціальні засади здійснення підприємницької діяльності (підприємництва) громадянами і юридичними особами на території України, установлює гарантії свободи підприємництва і його державної підтримки.

Статтею 42 Господарського кодексу України підприємництво визначене як самостійна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Матеріальну основу підприємницької діяльності складає власність. Власник має право використовувати належне йому майно (будівлі, споруди, будинки, засоби виробництва, виготовлену продукцію, транспортні засоби, грошові кошти, цінні папери тощо) для здійснення підприємницької діяльності. При

цьому всім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав.

Ознаки підприємницької діяльності:

1) ініціативність і самостійність – підприємець має право без обмежень приймати рішення і здійснювати самостійно будь-яку

діяльність, що не суперечить чинному законодавству;

2) творчий та інноваційний характер – пошук нових можливостей, орієнтація на нововведення;

3) систематичність – регулярність, постійний характер;

4) ризиковий характер – покладання на підприємця тягаря передбачення несприятливих наслідків і застосування заходів з метою їх превенції та усунення;

5) цільова спрямованість на одержання прибутку;

б) самостійна юридична відповідальність;

Принципи підприємницької діяльності:

а) вільний вибір видів підприємницької діяльності;

в) самостійне формування програми діяльності та вибір поста-чальників і споживачів виготовленої продукції, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежене законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;

г) вільний найом працівників;

д) комерційного розрахунку та власного комерційного ризику;

е) вільне розпорядження прибутком, що залишається після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;

є) самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця.

Відповідно до ст. 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Здійснення підприємницької діяльності забороняється органам державної влади та органам місцевого самоврядування.

Крім обмеження суб'єктивного складу підприємництва законодавством України встановлено певні обмеження, які стосуються здійснення окремих видів підприємницької діяльності:

1. Відповідно ст. 4 Закону України «Про підприємництво» деякі види підприємництва мають право здійснювати лише певні суб'єкти (так, діяльність, пов'язана з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, виготовленням і реалізацією військової зброї та боєприпасів до неї, вибухових речовин, видобуванням бурштину, охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності, а також діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз та розробкою, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракет-носіїв, у тому числі з їх космічними запусками з будь-якою метою, може здійснюватися тільки державними підприємствами та організаціями, а проведення ломбардних операцій – також і повними товариствами); та ін.

1. Заборона здійснювати окремі види діяльності без спеціального дозволу (ліцензії).

2. Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності

Однією з головних умов заняття підприємницькою діяльністю є державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності.

Відповідно до ч. 13 ст. 58 ГК України діяльність незареєстрованого суб'єкта господарювання, який підлягає державній реєстрації, забороняється. Доходи, одержані таким суб'єктом, стягуються до Державного бюджету України у встановленому законом порядку.

Загальні правила державної реєстрації суб'єктів господарювання містяться в ст.58 Господарського кодексу України.

Детально процедура державної реєстрації регламентується Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15.05.2003 р., що набрав чинності

з 01.07.2004р.

Дія цього Закону поширюється на державну реєстрацію всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, а також фізичних осіб – підприємців.

Таким чином, законодавством України передбачена єдина система державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності – усі суб'єкти підлягають державній реєстрації у відповідних органах в однаковому порядку. Виключення складають лише окремі суб'єкти підприємництва (наприклад, банки), специфіка діяльності яких вимагає спеціального порядку їхньої легітимації.

Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців – засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших

реєстраційних дій, які передбачені цим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Державна реєстрація суб'єктів господарювання проводиться державним реєстратором за місцезнаходженням або місцем проживання даного суб'єкта, якщо інше не передбачено законом.

Місцезнаходженням юридичної особи є місцезнаходження по-стійно діючого виконавчого органу юридичної особи, а в разі його відсутності – місцезнаходження іншого органу чи особи, уповно-важеної діяти від імені юридичної особи без довіреності, за певною адресою, яка вказана засновниками (учасниками) в установчих документах і за якою здійснюється зв'язок з юридичною особою.

Місце проживання фізичної особи – житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гурто-житок, готель тощо) у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово, що знаходиться за певною адресою, за якою здійснюється зв'язок з фізичною особою – підприємцем.

Державним реєстратором є посадова особа, яка відповідно до закону здійснює державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

За проведення державної реєстрації стягується реєстраційний збір у такому розмірі:

– десять неоподаткованих мінімумів доходів громадян – за проведення державної реєстрації юридичної особи;

– два неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – за проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця.

За проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, державної реєстрації зміни імені або місця проживання фізичної особи – підприємця справляється

реєстраційний збір у розмірі тридцяти відсотків вищевказаного реєстраційного збору.

За заміну свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням справляється реєстраційний збір у розмірі одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Для державної реєстрації суб'єкта господарювання подаються такі документи:

- рішення власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу у випадках, передбачених законом;
- установчі документи, передбачені законом для відповідного виду юридичних осіб;
- рішення Антимонопольного комітету України про згоду на створення, реорганізацію (злиття, приєднання) суб'єктів господарювання у випадках, передбачених законом;
- документ (документи), що засвідчує сплату засновником (засновниками) внеску до статутного фонду суб'єкта господарювання в розмірі, встановленому законом;
- реєстраційна картка встановленого зразка;
- документ, що засвідчує сплату коштів за державну реєстрацію.

Для проведення державної реєстрації фізична особа, яка має намір стати підприємцем (далі – заявник), повинна подати особисто (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстратору за місцем проживання такі документи:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця;
- копію довідки про включення заявника до Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів;

– документ, що підтверджує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця.

Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові до-кументи для проведення державної реєстрації фізичної особи – під-приємця, якщо вони не передбачені Законом.

Якщо документи для проведення державної реєстрації подають-ся заявником особисто, державному реєстратору додатково пред'яв-ляється паспорт.

Свідоцтво про державну реєстрацію є документом встанов-лено-го зразка, який засвідчує факт внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію юридичної особи або фі-зичної особи – підприємця.

Свідоцтво про державну реєстрацію юридичної або фізичної особи повинно бути оформлено і видано (надіслано рекомендо-ваним листом за описом вкладення) засновнику або уповноваженій ним особі дер-жавним реєстратором не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяль-ності особи.

Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації зобов'язаний передати від-повідним органам статистики, державної податкової служби, Пен-сійного фонду України, фондів соціального страхування повідомлення про проведення державної реєстрації юридичної особи із зазначен-ням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного дер-жавного реєстру і відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності.

Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб – під-приємців – це автоматизована система збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про юридичних осіб та фі-зичних осіб – підприємців.

Він створюється з метою забезпечення органів державної влади, а також учасників цивільного обороту достовірною інформацією про юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців з Єдиного державного реєстру.

Єдиний державний реєстр створюється і ведеться спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації, який є його розпорядником та адміністратором.

Відомості про юридичну особу або фізичну особу – підприємця включаються до Єдиного державного реєстру шляхом внесення записів на підставі відомостей з відповідних реєстраційних карток.

Зведення, що містяться в Єдиному державному реєстрі, є відкритими і загальнодоступними, за винятком ідентифікаційних номерів фізичних осіб – платників податків.

Таким чином, державна реєстрація суб'єктів підприємництва – це обов'язкова умова здійснення усіх видів підприємницької діяльності кожним суб'єктом підприємництва, що означає необхідність проходження ним певної процедури, що посвідчується свідоцтвом про реєстрацію.

Свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта господарювання та копія документа, що підтверджує взяття його на облік в органах державної податкової служби, є підставою для відкриття рахунків в установах банків.

На печатках і штампах суб'єкта господарювання повинен зазначатись ідентифікаційний код, за яким цього суб'єкта включено до державного реєстру суб'єктів господарювання, або ідентифікаційний код громадянина-підприємця.

Підстави для відмови в державній реєстрації суб'єкта господарювання:

– порушення встановленого законом порядку створення суб'єкта господарювання;

– недостовірність чи невідповідність вимогам законодавства документів, що подаються для реєстрації;

– невідповідність установчих документів вимогам ч. 3 ст.8 Закону;

– порушення порядку створення юридичної особи, який встановлено законом, зокрема:

– наявність обмежень на зайняття відповідних посад, встановлених законом щодо осіб, які зазначені як посадові особи органу управління юридичної особи;

– невідповідність відомостей про засновників (учасників) юридичної особи відомостям про них, які містяться в Єдиному державному реєстрі;

– наявність обмежень щодо вчинення засновниками (учасника-ми) юридичної особи або уповноваженою ними особою юридичних дій, встановлених абз.4 ч.2 ст.35 Закону;

– наявність в Єдиному державному реєстрі найменування, яке тотожне найменуванню юридичної особи, яке має намір зареєструватися;

– використання у найменуванні юридичної особи повного чи скороченого найменування органу державної влади або органу місцевого самоврядування, або похідних від цих найменувань, або історичного державного найменування, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Відмову в державній реєстрації суб'єкта господарювання може бути оскаржено в судовому порядку.

Підстави скасування (припинення) державної реєстрації суб'єкта господарювання:

- особиста заява;
- рішення суду у випадках:
 - визнання недійсними або такими, що суперечать законодавству, установчих документів;
 - здійснення діяльності, що суперечить закону чи установчим документам;
- в інших випадках, передбачених законом.

Скасування державної реєстрації припиняє господарську діяльність і є підставою для здійснення заходів щодо ліквідації суб'єкта господарювання.

Господарські організації – юридичні особи мають право відкривати свої філії (відділення), представництва без створення юридичної особи. Відкриття вказаних підрозділів не потребує їх реєстрації. Суб'єкт господарювання лише повідомляє про їх відкриття реєструючий орган шляхом внесення додаткової інформації у свою реєстраційну картку.

Підстави припинення підприємницької діяльності:

- 1) з власної ініціативи підприємця;
- 2) у разі закінчення строку дії ліцензії;
- 3) у разі припинення існування підприємця;
- 4) на підставі рішення суду у випадках, передбачених законами.

З метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва органи влади надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне для здійснення підприємницької діяльності; сприяють в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування; стимулюють модернізацію

технології, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг; надають підприємцям інші види допомоги.

3. Ліцензування підприємницької діяльності на транспорті

У деяких випадках, передбачених Законом, недостатньо державної реєстрації, для зайняття окремими видами діяльності потрібно також одержання ліцензії.

Перелік близько 60 видів діяльності, що не можуть здійснюватися без ліцензії, визначений у Законі «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 р. (далі – Закон), що є основним нормативно-правовим актом, що регулює ліцензування.

Так, Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» діяльність з надання послуг по перевезенню пасажирів і вантажів повітряним, річковим, морським, автомобільним та залізничним транспортом віднесена до таких, що підлягають обов'язковому ліцензуванню.

У цій сфері основними є поняття «ліцензія» і ліцензування», що визначені в Законі.

Ліцензія – документ державного зразка, що засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов.

Ліцензування – видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення порушень

ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування.

Суб'єктами відносин, що виникають у зв'язку з ліцензуванням, є, з одного боку, суб'єкт господарювання, а з іншого боку – орган ліцензування.

Суб'єкт господарювання, що має намір провадити певний вид господарської діяльності, що ліцензується, особисто або через уповноважений ним орган чи особу звертається до відповідного органу ліцензування із заявою встановленого зразка про видачу ліцензії.

Орган ліцензування приймає рішення про видачу ліцензії або про відмову у її видачі у строк не пізніше ніж десять робочих днів з дати надходження заяви про видачу ліцензії та документів, що додаються до заяви, якщо спеціальним законом, що регулює відносини у певних сферах господарської діяльності, не передбачений інший строк видачі ліцензії на окремі види діяльності.

Підставами для прийняття рішення про відмову у видачі ліцензії є:

– недостовірність даних у документах, поданих заявником, для отримання ліцензії;

– невідповідність заявника згідно з поданими документами ліцензійним умовам, встановленим для виду господарської діяльності, зазначеного в заяві про видачу ліцензії.

Строк дії ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування, але не може бути меншим ніж три роки.

Для кожної філії, кожного відокремленого підрозділу ліцензіата, які провадитимуть господарську діяльність на підставі

отриманої ним ліцензії, орган ліцензування видає ліцензіату засвідчені ним копії ліцензії, які реєструються в журналі обліку заяв та виданих ліцензій. Засвідчена органом ліцензування копія ліцензії є документом, що підтверджує право філії або іншого структурного підрозділу ліцензіата на провадження певного виду господарської діяльності на підставі отриманої ліцензії.

Ліцензіат не може передавати ліцензію або її копію іншій юридичній або фізичній особі для провадження господарської діяльності.

За видачу ліцензій справляється плата, розмір та порядок зарахування якої до Державного бюджету України встановлюються Кабінетом Міністрів України. Плата за ліцензію – це разовий платіж, що вноситься суб'єктом господарювання за одержання ліцензії.

Плата за видачу ліцензій вноситься після прийняття рішення про видачу ліцензії.

Підставами для переоформлення ліцензії є:

– зміна найменування юридичної особи (якщо зміна найменування не пов'язана з реорганізацією юридичної особи) або прізвища, імені, по батькові фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності;

– зміна місцезнаходження юридичної особи або місця проживання фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності;

– зміни, пов'язані з провадженням ліцензіатом певного виду господарської діяльності, вказаного в ст. 9 Закону.

У разі виникнення підстав для переоформлення ліцензії ліцензіат зобов'язаний протягом десяти робочих днів подати органу ліцензування заяву про переоформлення ліцензії разом з ліцензією, що підлягає переоформленню, та відповідними

документами або їх нотаріально засвідченими копіями, які підтверджують зазначені зміни.

Не переоформлена в установлений строк ліцензія є недійсною.

Ліцензіат зобов'язаний повідомляти орган ліцензування про всі зміни даних, зазначених у документах, що додавалися до заяви про видачу ліцензії. У разі виникнення таких змін ліцензіат зобов'язаний протягом десяти робочих днів подати до органу ліцензування відповідне повідомлення в письмовій формі разом з документами або їх нотаріально засвідченими копіями, які підтверджують зазначені зміни.

Поряд із загальними правилами ліцензування, передбаченими в Законі, стосовно деяких видів діяльності встановлені спеціальні правила, що передбачають певні особливості. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.1999 р. № 753 затверджене Положення про порядок видачі ліцензій Національною комісією регулювання електроенергетики на здійснення окремих видів підприємницької діяльності.

Анулювання ліцензії визначено в Законі як позбавлення ліцензіата органом ліцензування права на провадження певного виду господарської діяльності.

Анулювання ліцензії є однією з розповсюджених санкцій, що застосовувались Ліцензійною палатою України. Застосування цієї санкції останнім часом було поширене стосовно довірчих товариств, інвестиційних фондів і компаній.

Анулювання ліцензії за рішенням органу ліцензування, передбачене в ст.21 Закону «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», є однією з найбільш серйозних оперативних засобів охоронної спрямованості. На відміну від ст.4 Закону «Про підприємництво, що визначала три підстави

анулювання ліцензії, ст.21 Закону «Про ліцензування...» називає 10 підстав її анулювання. Це:

- заява ліцензіата про анулювання ліцензії;
- акт про повторне порушення ліцензіатом ліцензійних умов (повторне порушення – вчинення ліцензіатом протягом строку дії ліцензії повторного порушення певних ліцензійних умов після застосування санкцій за аналогічне порушення);
- рішення про скасування державної реєстрації суб'єкта господарювання;
- нотаріально засвідчена копія свідоцтва про смерть фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності;
- акт про виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих суб'єктом господарювання для одержання ліцензії;
- акт про встановлення факту передачі ліцензії або її копії іншій юридичній або фізичній особі для провадження господарської діяльності;
- акт про встановлення факту неподання в установлений строк повідомлення про зміну даних, зазначених у документах, що додавалися до заяви про видачу ліцензії;
- акт про невиконання розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов – рішення органу ліцензування або спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування про необхідність усунення ліцензіатом у встановлені строки порушень ліцензійних умов);
- неможливість ліцензіата забезпечити виконання ліцензійних умов, встановлених для певного виду господарської діяльності;

– акт про відмову ліцензіата в проведенні перевірки органом ліцензування або спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування.

Орган ліцензування приймає рішення про анулювання ліцензії протягом десяти робочих днів з дати встановлення підстав для анулювання ліцензії, яке вручається (надсилається) ліцензіату із зазначенням підстав анулювання не пізніше трьох робочих днів з дати його прийняття.

Рішення про анулювання ліцензії набирає чинності через десять днів з дня його прийняття. Воно може бути оскаржено у судовому порядку.

Міністерством транспорту та зв'язку України відповідно до зазначеного Закону був запроваджений порядок видачі ліцензій за окремими видами транспорту і за різними видами транспортних послуг.

Так, спільним наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва та Міністерства інфраструктури України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом загального користування (крім надання послуг з перевезення пасажирів та їх багажу на таксі)» визначено, що ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із наданням послуг автомобільного транспорту, здійснює Державний департамент автомобільного транспорту України (Укравтотранс). Ліцензії видаються на здійснення таких видів робіт:

- надання послуг з внутрішніх перевезень пасажирів автомобільним транспортом загального користування;
- надання послуг з внутрішніх перевезень вантажів автомобільним транспортом загального користування;

□ надання послуг з міжнародних перевезень пасажирів авто-мобільним транспортом загального користування;

□ надання послуг з міжнародних перевезень вантажів авто-мобільним транспортом загального користування.

Наказом встановлюються відповідні кваліфікаційні та інші вимоги до водіїв автомобільних транспортних засобів. Так, водії транспортних засобів, що здійснюють внутрішні та міжнародні перевезення пасажирів, вантажів, повинні відповідати умовам допуску до керування транспортними засобами, які передбачені Законом України «Про дорожній рух» та «Положенням про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами». Крім того, такі особи допускаються до керування транспортними засобами за наявності: національного або міжнародного посвідчення на право керування автомобільними транспортними засобами відповідної категорії; довідки про проходження обов'язкового медичного огляду та свідоцтва, що підтверджує закінчення водіями спеціальних курсів водіїв, допущених до перевезення небезпечних вантажів у разі використання спеціального рухомого складу.

Крім того, технічний стан автотранспортних засобів повинен відповідати вимогам, що пред'являються чинними нормативно-правовими актами України та міжнародними актами: («Порядок і умови організації перевезень пасажирів та багажу автомобільним транспортом», «Конвенція про дорожній рух 1968 року та ін.).

Порядок ліцензування транспортної діяльності морського і річкового транспорту регулюється постановами Міністерства інфраструктури України та Департаментом державної політики в області морського і річкового транспорту.

У межах господарської діяльності з надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів річковим, морським транспортом підлягають ліцензуванню такі види послуг:

- надання послуг з перевезення пасажирів морським, річко-вим (змішаного плавання) транспортом;
- надання послуг з перевезення вантажів морським, річко-вим (змішаного плавання) транспортом;
- надання послуг з перевезення пасажирів морським транспортом;
- надання послуг з перевезення вантажів морським транспортом;
- надання послуг з перевезення пасажирів річковим транспортом;
- надання послуг з перевезення вантажів річковим транспортом;
- надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів маломірними суднами;
- надання маневрових та буксирувальних послуг.

Законодавством ставляться як організаційні, так і кваліфікаційні та технологічні вимоги, яких мають дотримуватися суб'єкти господарювання при здійсненні певних видів робіт.

Перш за все організаційні вимоги стосуються того, що судна повинні бути зареєстровані відповідно до КТМ України та «Порядку ведення Державного суднового реєстру України і Суднової книги України». Організація роботи суб'єкта господарювання щодо забезпечення судноплавства має відповідати вимогам чинного законодавства України, включаючи її міжнародні зобов'язання, а саме щодо охорони людського життя на морі, запобігання забруднення моря, запобігання зіткненню суден, про пошук і рятування на морі тощо. Гарантуванням такого забезпечення є документи, що підтверджують види обов'язкового

страхування, передбачені Законом України «Про страхування», а саме:

- відповідальності морського перевізника щодо відшкодування збитків, завданих пасажиром, багажу, пошти, вантажу, користувачам морського транспорту та третім особам;
- засобів водного транспорту;
- відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів;
- відповідальності морського судновласника.

Експлуатація засобів водного транспорту без наявності договору страхування не допускається. Кваліфікаційні вимоги передбачають, що управління суднами і судновими екіпажами має здійснюватися спеціально призначеними особами, які відповідальні за безпеку судноплавства і запобігання забруднення із суден. Кваліфікація такого фахівця повинна відповідати вимогам чинного законодавства України, включаючи її міжнародні зобов'язання, такі вимоги встановлені Кодексом торговельного мореплавства України, «Міжнародним кодексом з управління та безпечною експлуатацією суден та попередженням забруднення», «Міжнародною конвенцією про підготовку і дипломування моряків та несення вахти». Цими, а також іншими нормативними актами передбачається допуск капітанів та інших членів екіпажу, які мають відповідний вік, кваліфікацію та здоров'я.

Зміст технологічних вимог зводиться до відповідності суден, що експлуатуються, вимогам безпеки судноплавства, наявності суднових документів, а також забезпечення суден обладнанням, приміщеннями і умовами мешкання екіпажу відповідно до КТМ України, «Конвенції Міжнародної організації праці № 147 про мінімальні норми на торговельних судах» та інших нормативно-правових актів.

Особливий порядок видачі дозволів на здійснення перевезень передбачений для повітряного транспорту. Наказом Міністерства транспорту України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання послуг з перевезення пасажирів, вантажів повітряним транспортом». Ліцензії видаються на здійснення господарської діяльності з надання послуг з перевезення пасажирів та вантажів повітряним транспортом, а саме:

□ надання послуг з перевезення пасажирів повітряним транспортом (виконання регулярних та/або чартерних перевезень);

□ надання послуг з перевезення вантажів повітряним транспортом (виконання регулярних та/або чартерних перевезень).

Відповідно до Закону України «Про залізничний транспорт» залізниці та інше майно, яке забезпечує процес перевезення, залишається у державній власності. Ліцензування у сфері залізничного транспорту здійснюється відповідно до спільного наказу Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства інфраструктури України.

Цим наказом встановлюються відповідні кваліфікаційні вимоги щодо персоналу суб'єкта господарювання, який здійснює діяльність в галузі надання послуг залізничним транспортом; організаційні вимоги щодо дотримання безпеки руху, страхування відповідальності; технологічні вимоги щодо наявності відповідної документації, пов'язаної із перевезенням пасажирів і вантажів залізничним транспортом та інші вимоги.

Отже, в Україні в цілому сформована система ліцензування в транспортному комплексі, яка відповідає вимогам допуску на ринок транспортних послуг кваліфікованих перевізників, технічно придатних транспортних засобів і захисту інтересів споживачів транспортних послуг. Система дає змогу здійснювати державне

регулювання діяльності на всіх видах транспорту та здійснює вплив на підвищення рівня профілактичної роботи щодо попередження транспортних пригод.

Контрольні запитання

1. Як законодавець визначає підприємництво?
2. Які основні принципи підприємницької діяльності?
3. Які існують обмеження на здійснення підприємницької діяльності?
4. Який порядок проведення державної реєстрації суб'єктів господарювання?
5. У яких випадках державна реєстрація може бути скасована?
6. Який порядок видачі ліцензій встановлено чинним законо-давством?
7. Назвіть види підприємницької діяльності на транспорті, які підлягають ліцензуванню.
8. Який порядок отримання ліцензії на надання транспортних послуг встановлений законодавством України?

Рекомендована література

1. Конституція України // ВВР України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України. – К.: Школа, 2003. – 384 с.
3. Господарський кодекс України. – К.: Школа, 2003. – 192 с.
4. Господарський процесуальний кодекс України К.: Школа, 2002. – 96
5. Закон України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000 р. // УК. - 2000. - № 139. - Орієн-тир. - № 24. - С. 1 – 8.
6. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15.05.2003 р.
7. Закон України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» від 23.03.1996 р.
8. Хозяйственное право: Учебник / Под ред. В. К Мамутова. - К.: Юринком Интер, 2005. - 912 с.
9. Щербина В. С. Господарське право України: Навч. посіб-ник. - 3-є вид., перероб. і доп. - К.: Юрінком Інтер, 2005. - 384 с.
10. Правові основи підприємницької діяльності / за ред. проф. Жук Л.А. – К.: ЕУФІМ, 2002.
11. Гіжевський В. К., Мілашевич А. В. Правове регулювання транс-системою України. – К., 2000.
12. Егiazаров В. А. Транспортное право: Учебное пособие. – М.: Юрид. лит., 2001.
13. Лопатина Н. Ф. Единая транспортная система: Хозяйствен-но-правовые аспекты. – М., 1988.
14. Тарасов М.А. Транспортное право. – Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. ун-та, 1968.

Лекція 3.04 2020 та 10.04.2020

Транспортне право

для студентів Т11-19, Т 12-19, Т-13-19

ОСНОВИ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПРАВА

1. Поняття, структура та джерела автомобільного транспорту
2. Державне управління автомобільним транспортом.
3. Договір перевезення вантажів автотранспортом.
4. Договір перевезення пасажирів, багажу та пошти автомобільним транспортом
5. Претензії до перевізника, відправника й одержувача вантажів і порядок вирішення спорів.

1. Поняття, структура

та джерела автомобільного транспорту

Автомобільний транспорт є однією з найважливіших галузей народного господарства. Практично не має жодного підприємства промисловості, будівництва, сільського господарства, зв'язку та інших галузей економіки де б не використовується автомобільний транспорт.

Автомобільний транспорт – самий мобільний з усіх існуючих видів транспорту. З його допомогою здійснюється повсякденний транспортний зв'язок між підприємствами, закладами та організаціями, між ними і підприємствами інших видів транспорту.

Автомобільний транспорт виконує значну частку пасажирських і вантажних перевезень у країні. Так, обсяг автомобільних перевезень вантажів перевищує аналогічний показник залізничного транспорту у 4,5–5 разів, а обсяг перевезень пасажирів – у 5–6 разів. У нашій країні автобусами перевозяться практично стільки ж пасажирів, скільки всіма іншими видами транспорту (тролейбусним, трамвайним, залізничним, метрополітеном, таксомоторним легковим, морським, річковим, авіаційним), разом узятими.

Автотранспорт входить до єдиної транспортної системи України, як його складова частина.

Основні його функції:

- забезпечення нормального функціонування виробництва та обігу продукції промисловості та сільського господарства;
- забезпечення потреб будівництва;
- задоволення потреб населення в автоперевезеннях;
- забезпечення оборонних потреб держави. Здійснюючи перевезення та виконуючи інші, пов'язані з перевезенням види транспортної діяльності, автотранспортні підприємства зобов'язані:
 - а) повністю задовольняти потреби населення та народного господарства в перевезеннях;
 - б) виконувати плани перевезень вантажів і пасажирів;
 - в) забезпечувати збереження вантажів, що перевозяться;
 - г) забезпечувати високу культуру обслуговування пасажирів і замовників перевезень;
 - д) своєчасно доставляти вантажі у місця призначення;
 - е) вести свою діяльність ефективно й економічно.

Автомобільний транспорт – це підгалузь транспорту, яка покликана задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в автомобільних перевезеннях. Його утворюють перевізники, автостанції, автовокзали, виконавці ремонту і технічного обслуговування автомобільних транспортних засобів, вантажні термінали (автопорти), вантажні автомобільні станції та контейнерні пункти.

Склад автомобільного транспорту:

– автомобільний транспорт загального користування (перевізники, автостанції, автовокзали, виконавці ремонту і технічного обслуговування автомобільних транспортних засобів, вантажні термінали (автопорти), вантажні автомобільні станції та контейнерні пункти, автомобільні транспортні засоби);

– відомчий автомобільний транспорт (автомобільні транспортні засоби суб'єктів підприємницької діяльності, установ та організацій, що використовуються ними тільки для власних потреб);

– індивідуальний автомобільний транспорт (автомобільні транспортні засоби фізичних осіб, що використовуються ними тільки для власних потреб, відносяться до індивідуального автомобільного транспорту).

В юридичній літературі застосовується поняття «автотранспортне право», яке тлумачиться як підгалузь транспортного права, предметом якого є правові відносини, що виникають з приводу здійснення автомобільних перевезень.

Автотранспортне право як інститут транспортного права – це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, в які вступають автотранспортні підприємства у процесі організації та безпосереднього виконання транспортної діяльності.

Предметом регулювання автотранспортного права є автотранспортні відносини, що складаються у суспільстві.

Джерела автотранспортного права характеризуються деякою кодифікованістю та певним впорядкуванням. Основні джерела – Закон України «Про транспорт», Закони «Про автомобільний транспорт» та «Про дорожній рух»; підзаконні акти досить різноманітні і відображають специфіку транспортного права як спеціальної галузі з великою часткою адміністрування.

2. Державне управління автомобільним транспортом

Основним завданням державного регулювання діяльності ав-томобільного транспорту є формування ринку його послуг шляхом реалізації єдиної економічної, інвестиційної, науково-технічної та соціальної політики (Закон України «Про автомобільний транспорт»).

До системи державних органів управління автомобільним транспортом необхідно віднести Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Міністерство інфраструктури України, департамент стратегічного розвитку автомобільних доріг, органи державної влади на місцях та органи місцевого самоврядування в частині реалізації компетенції в сфері управління транспортом.

Міністерство інфраструктури України є центральним органом виконавчої влади в галузі транспорту і забезпечує проведення державної політики на автомобільному транспорті, службу міжнародних автомобільних перевезень та урядовий орган державного управління на автомобільному транспорті –

Департамент стратегічного розвитку автомобільних доріг організовує контроль за виконанням законодавства про автомобільний транспорт та підготовку пропозицій щодо його вдосконалення, у встановленому порядку бере участь у здійсненні стандартизації та сертифікації, ліцензування перевезень, формує пропозиції щодо тарифної політики, відповідно до законодавства

забезпечує захист прав споживачів послуг автомобільного транспорту загального користування.

Державна служба автомобільних доріг України є центральним органом виконавчої влади після ліквідації Української державної корпорації по будівництву, ремонту та утриманню автомобільних доріг (Указ Президента № 1056/2001 від 08.11.01 року «Про заходи щодо підвищення ефективності управління дорожнім господарством України»).

Місцеві державні адміністрації організують та контролюють автомобільні перевезення відповідно до законодавства. Функції територіального органу виконавчої влади в галузі транспорту в місті Києві здійснює відповідний структурний підрозділ Київської міської державної адміністрації – Управління транспорту КМДА, в інших регіонах – відповідні галузеві підрозділи – відділи і управління.

Суб'єктами правовідносин на автомобільному транспорті є широке коло юридичних та фізичних осіб, які забезпечують транспортне обслуговування, споживають транспортні послуги, створюють умови для здійснення дорожнього руху. Їх правовий статус має дві складові: одна пов'язана з наданням транспортних послуг (регулюється Законом України «Про автомобільний транспорт», Закон № 2344-ІІ від 05.04.01 року), а інша – із участю в дорожньому русі (регулюється Законом України «Про дорожній рух», Закон № 3353-ХІІ від 30.06.93 року).

Основні учасники дорожнього руху – володільці автотранспортних засобів. Використання автотранспортних засобів має певні особливості, враховуючи те, що вони є джерелами підвищеної небезпеки. У зв'язку з цим до автомобільного транспорту висувається ціла низка вимог безпеки для захисту інтересів інших учасників руху.

Заходи безпеки на автомобільному транспорті полягають у встановленні:

- системи стандартизації і сертифікації транспортних засобів;
- ліцензування транспортних засобів;
- реєстрації транспортних засобів;
- технічного огляду транспортних засобів;
- державного контролю на автомобільному транспорті.

Система стандартизації на автомобільному транспорті спрямована на реалізацію єдиної технічної політики, захист інтересів споживачів і держави (ст. 8 Закону України «Про автомобільний транспорт»).

Порядок проведення сертифікації товарів, робіт, послуг на автомобільному транспорті визначає Кабінет Міністрів України.

Надання послуг із перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом загального користування підлягає ліцензуванню відповідно до закону (Закон України «Про автомобільний транспорт», Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»). Ліцензування на автомобільному транспорті загального користування спрямоване на визначення початкових і поточних умов надання послуг із перевезень, а також найважливіших параметрів обслуговування споживачів (ст. 8 Закону України «Про транспорт», ст. 9 Закону України «Про автомобільний транспорт»).

Іншим важливим заходом гарантування безпеки на транспорті є державний контроль на автомобільному транспорті, який здійснюють Департамент стратегічного розвитку автомобільних доріг, його територіальні органи, у тому числі служба міжнародних автомобільних перевезень, а також інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до закону (ДАІ, управління транспорту тощо).

Державний контроль забезпечується системою реєстрації та технічного огляду транспорту.

Згідно зі ст. 34 Закону України «Про дорожній рух» державній реєстрації та обліку підлягають призначені для експлуатації на вулично-дорожній мережі загального користування автомобілі, автобуси, самохідні машини, сконструйовані на шасі автомобілів, мотоцикли всіх типів, марок і моделей, причепа, напівпричепа та мотоколяски.

Усі інші механічні транспортні засоби підлягають відомчій реєстрації та обліку, порядок яких встановлюється в ст. 34 Закону України «Про дорожній рух» (Закон України № 3353-ХІІ від 30.06.93 року «Про дорожній рух»).

Власники транспортних засобів зобов'язані зареєструвати належні їм транспортні засоби протягом десяти днів після їх придбання, одержання або виникнення обставин що потребують внесення змін у реєстраційні документи.

За рішенням місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування може провадитися реєстрація мопедів, велосипедів і гужових візків (саней).

Експлуатація незареєстрованих транспортних засобів, а також транспортних засобів без державних номерних знаків встановленого зразка забороняється. У разі експлуатації такого транспортного засобу він може бути примусово вилучений. Власнику транспортного засобу в цьому випадку повертається його вартість із врахуванням технічного стану і строку експлуатації.

Автомобільне паливо та мастильні матеріали повинні відповідати встановленим законодавством вимогам і супроводжуватися сертифікатом відповідності цим вимогам. Реалізація автомобільного палива та мастильних матеріалів здійснюється лише у відведених для цього місцях у встановленому порядку.

3. Договір перевезення вантажів автомобільним транспортом

Відносини з перевезення автомобільним транспортом регулюються загальними положеннями про договір перевезення Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Законом України «Про автомобільний транспорт», Статутом автомобільного транспорту та правилами здійснення окремих видів перевезень.

Законодавчо в Україні визначено такі види договорів перевезення автомобільним транспортом: договір перевезення пасажирів; договір перевезення багажу; договір перевезення вантажу; договір перевезення пошти; договір перевезення по прямому та змішаному сполученню; договір перевезення в міжнародному сполученні.

Договір перевезення вантажів буває двох видів – договір перевезення у прямому та договір перевезення у змішаному сполученні. Договір перевезення в прямому сполученні передбачає, що перевезення вантажу здійснюються одним автомобільним транспортним засобом без перевантаження на інший. У договорі перевезення у змішаному сполученні перевезення вантажу здійснюються кількома видами транспорту.

Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом затверджуються Мінтрансом України (Наказ Мінтрансу України №363 від 14.10.97 року «Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні»). Окреме місце займає договір про пряме змішане сполучення при перевезенні вантажів автомобільним транспортом, коли автомобільне перевезення здійснюється разом з іншими видами транспорту. Взаємовідносини перевізників у процесі перевезення вантажів за єдиним

документом різними видами транспорту визначаються законодавством відповідних галузей транспорту та укладеними відповідно до нього договорами між перевізниками.

За договором перевезення вантажу автотранспортне підприємство або організація зобов'язується доставити ввірений їм вантажовідправником вантаж до пункту призначення і видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (вантажо-одержувачу), а вантажовідправник зобов'язується сплатити за перевезення встановлену плату.

Згідно зі ст. 61 Закону України «Про автомобільний транспорт» встановлена письмова форма договору перевезення вантажу автомобільним транспортом (договір, накладна, квитанція тощо). Відносини щодо перевезення вантажу також врегульовано Наказом Мінтрансу України «Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні» № 363 від

14.10.97 року.

Істотними умовами договору є:

- найменування та місцезнаходження сторін;
- найменування і кількість вантажу, його пакування;
- умови та термін перевезення;
- місце та час навантаження і розвантаження;
- вартість перевезення.

Сторонами договору є замовник і виконавець (вантажний перевізник).

Відповідно до ст. 59 Закону та п. 1 «Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні» вантажним перевізником є суб'єкт підприємницької діяльності, який відповідно до законодавства та одержаної ліцензії надає послугу

згідно із договором про перевезення вантажу автомобільним транспортом, що використовується ним на законних підставах.

Замовник за договором про перевезення вантажу автомобільним транспортом загального користування має право отримати компенсацію згідно із законодавством за пошкодження або псування вантажу, часткову чи повну його втрату або несвоєчасність доставки.

Замовник зобов'язаний:

- забезпечити своєчасне та повне оформлення документів на перевезення вантажу;

- утримувати власні під'їзні шляхи до вантажних пунктів, вантажні майданчики, рампи тощо у стані, що відповідає вимогам законодавства з питань охорони праці, техніки безпеки та безпеки руху;

- здійснювати вантажні операції, закріплення, накриття, ув'язування та пломбування вантажу, зняття кріплень і покриттів та очищення автомобільного транспортного засобу від залишків вантажу;

- забезпечувати вимоги законодавства з питань охорони праці і техніки безпеки при вантажних операціях.

Вантажний перевізник (виконавець) має право:

- відмовитися від приймання вантажу для перевезення, якщо замовником не підготовлено вантаж чи необхідні документи або внесені без попереднього узгодження з ним зміни до реквізитів цих документів;

- відмовитися від перевезення вантажу, якщо замовник подає до перевезень вантаж, не обумовлений договором про перевезення, пакування вантажу не відповідає встановленим законодавством вимогам, ушкоджена тара або нечітким є відтиск пломби тощо;

– одержувати відшкодування від замовника, якщо автомобільний транспортний засіб був пошкоджений під час вантажних робіт або під час перевезення вантажу з вини замовника.

При цьому вантажний перевізник зобов'язаний:

– при укладанні договору про перевезення вантажу автомобільним транспортом передбачати встановлені законодавством умови праці та відпочинку для персоналу перевізника;

– забезпечити виконання умов договору про перевезення вантажу автомобільним транспортом у межах, визначених законодавством та цим договором;

– забезпечити збереження вантажу, прийнятого до перевезення, до передачі вантажовласнику (уповноваженій ним особі) у пункті призначення;

– відшкодувати замовнику збитки за пошкодження або псування вантажу, часткову чи повну його втрату, а також збитки, завдані внаслідок несвоєчасної доставки вантажу.

У договорі перевезення вантажу при здійсненні перевезення виникають допоміжні операції, які законодавець виділяє окремо:

– завантаження та розвантаження автомобільних транспортних засобів;

– перевантаження вантажів на інший вид транспорту чи транспортний засіб;

– сортування, пакування, обмірювання та маркування вантажу;

– накопичення, формування або дроблення партій вантажу;

– зберігання вантажу;

– транспортно-експедиційні послуги.

Невиконання або неналежне виконання зобов'язань, що впливають з договору перевезення автомобільним транспортом, передбачає майнову відповідальність сторін (автотранспортних підприємств, відправників і одержувачів вантажів та інших користувачів).

За шкоду, заподіяну під час перевезення багажу чи вантажу, перевізник несе наступну відповідальність:

– у разі втрати або нестачі багажу чи вантажу – в розмірі вартості багажу чи вантажу, який втрачено або якого не вистачає;

– у разі пошкодження (псування) багажу чи вантажу – в розмірі суми, на яку зменшилася вартість багажу чи вантажу;

– у разі втрати багажу чи вантажу, зданого для перевезення з оголошенням його цінності, – в розмірі оголошеної цінності багажу чи вантажу.

Відповідно до ст.140 Статуту вантажовідправник і вантажоодержувач мають право вважати вантаж втраченим і вимагати відшкодування за його втрату, якщо цей вантаж не було видано вантажоодержувачу на його вимогу: при міському і приміському перевезенні – протягом 10 днів з дня прийняття вантажу; при міжміському перевезенні – протягом 30 днів після закінчення строку доставки, а при перевезенні у прямому змішаному сполученні - після закінчення чотирьох місяців з дня прийняття вантажу до перевезення.

Якщо внаслідок пошкодження (псування) багажу чи вантажу його якість змінилася настільки, що він не може бути використаний за прямим призначенням, пасажир має право відмовитися від багажу, а вантажовідправник (вантажоодержувач) – від вантажу і вимагати відшкодування завданих збитків.

Якщо багаж чи вантаж, за втрату або нестачу якого перевізник сплатив відповідне відшкодування, буде згодом знайдено, пасажир має право вимагати видачі йому цього багажу,

а вантажовідправник (вантажоодержувач) – цього вантажу з урахуванням відшкодованих збитків.

Вартість багажу чи вантажу визначається, виходячи з ціни, зазначеної в товарному чеку, товарно-транспортній накладній або передбаченої в договорі про перевезення, а в разі відсутності цих документів – виходячи із середньої вартості такого самого товару в місці та на час видачі багажу чи вантажу згідно з договором перевезення багажу чи вантажу автомобільним транспортом. За втрату, нестачу або пошкодження (псування) багажу чи вантажу під час міжнародних перевезень пасажирів і вантажів автомобільним транспортом перевізник несе відповідальність згідно з міжнародними договорами України.

За прострочення доставки вантажу до пункту призначення перевізник несе перед вантажовідправником (вантажоодержувачем) відповідальність згідно з умовами договору про перевезення вантажу автомобільним транспортом.

Перевізник звільняється від відповідальності за шкоду, заподіяну під час перевезення багажу чи вантажу, якщо доведе, що вона настала внаслідок обставин, не залежних від нього. Ці положення закріплені в законодавстві і деталізовані в правилах здійснення перевезень:

- нестача, псування або пошкодження сталися внаслідок природних явищ, пов'язаних із перевезенням вантажу на відкритому рухомому складі;
- нестача вантажу не перевищує норм природних втрат;
- вантаж перевозився у супроводі експедитора вантажовідправника (вантажоодержувача);
- нестача вантажу є наслідком недовантаження вантажу вантажовідправником.

4. Договір перевезення пасажирів, багажу та пошти автомобільним транспортом

Іншим договором перевезення, який має спеціальне регулювання, є договір перевезення пасажирів.

За договором перевезення пасажирів одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу - також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу - також за його перевезення.

Договір перевезення пасажирів автомобільним транспортом укладається між перевізником та пасажиром у письмовій формі (пасажирський квиток, договір, квитанція тощо). Істотними умовами договору є:

- найменування та місцезнаходження перевізника;
- вид, маршрут перевезення, вартість перевезення та час відправлення і прибуття до пункту призначення.

Договір про перевезення пасажирів автомобільним транспортом загального користування вважається укладеним із моменту придбання пасажиром квитка на право проїзду (є консенсуальним), а для осіб, які користуються правом пільгового проїзду, при туристичних перевезеннях, перевезеннях на замовлення – з моменту посадки в автобус (є реальним). Цей договір діє до моменту висадки пасажирів у пункті призначення. Договір перевезення пасажирів на таксі набуває чинності з моменту посадки пасажирів (є реальним).

Пасажир може відмовитися від договору про його перевезення та одержати компенсацію вартості проїзду у

встановленому порядку. Дія договору про перевезення пасажирів автомобільним транспортом може бути припинена за ініціативою пасажирського перевізника чи водія автомобільного транспортного засобу, якщо пасажир порушує вимоги закону та правила здійснення перевезень (перебуває у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, порушує громадський порядок, пред'являє заборонений до перевезення багаж або багаж, який за габаритами не відповідає встановленим нормам).

За договором автомобільного перевезення пасажир має такі права:

- одержувати від перевізника (водія) на зупинках автобусних маршрутів загального користування, автостанціях та автовокзалах інформацію про послуги автомобільного транспорту загального користування;

- безоплатно провозити з собою на автобусних маршрутах загального користування одну дитину дошкільного віку без надання їй окремого місця;

- безоплатно перевозити з собою на автобусних маршрутах загального користування ручну поклажу, а також користуватися іншими правами відповідно до законодавства про захист прав споживачів і правил перевезень.

За договором автомобільного перевезення пасажир зобов'язаний:

- мати при собі квиток на проїзд, на перевезення багажу, а за наявності права пільгового проїзду – відповідне посвідчення;

- виконувати вимоги правил користування автомобільним транспортом.

У свою чергу згідно зі ст. 54 Закону України «Про автомобільний транспорт» пасажирський перевізник має право:

- відмінити рейси своїх автомобільних транспортних засобів за обставин, які він не міг передбачити і яким не міг запобігти, повернувши пасажиром кошти, сплачені ними за перевезення;

- обмежувати або припиняти перевезення у разі стихійного лиха, епідемії, епізоотії або іншої надзвичайної ситуації;

- зазначати у багажній квитанції стан багажу, що має зовнішні пошкодження, або відмовитись від його перевезення у разі заперечення пасажиром щодо такого зазначення.

Пасажирський перевізник зобов'язаний:

- забезпечувати дотримання персоналом вимог законодавства про автомобільний транспорт;

- мати паспорт маршруту для здійснення перевезень;

- забезпечувати проведення медичного огляду водіїв;

- забезпечувати водія схемою маршруту та розкладом руху;

- утримувати автомобільні транспортні засоби у належному технічному та санітарному стані, забезпечувати їх своєчасне подання для посадки пасажирів та відправлення;

- забезпечувати проїзд пасажирів до пункту призначення за маршрутом без додаткових витрат у разі припинення поїздки через технічну несправність автомобільного транспортного засобу.

Іншим поширеним договором у сфері транспортних послуг є договір перевезення пошти. Особливість цього договору проявляється в спеціальному суб'єктному складі – відправником і одержувачем пошти є підприємство зв'язку. Умови здійснення перевезень пошти врегульовано сумісним Наказом Мінтрансу України та Мінзв'язку України «Про затвердження Правил

перевезення пошти автомобільним транспортом» №32/76 від 12.03.97 року.

5. Претензії до перевізника, відправника й одержувача вантажів і порядок вирішення спорів

Автомобільний транспорт як галузь транспортного права має спеціальні правила щодо подання претензій та вирішення спорів. Правове регулювання цих питань здійснюється цивільним, госпо-дарським законодавством, Законом України «Про автомобільний транспорт», Статутом автомобільного транспорту, Наказом Міністерства транспорту України № 363 від 14.10.97 року «Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні» та окремими правилами перевезень.

Законодавство встановлює спеціальні вимоги щодо способів фіксації обставин, що можуть служити підставою для матеріальної відповідальності автотранспортних підприємств або організацій, вантажовідправників, вантажоодержувачів при автомобільних перевезеннях та при перевезенні пасажирів.

Такі обставини підтверджуються записами в товарно-транспортних документах, а в разі розбіжності між автотранспортним підприємством або організацією і вантажовідправником (вантажо-одержувачем) – підтверджуються актами встановленої форми.

Перелік обставин, що підлягають засвідченню записами в товарно-транспортних документах, форми актів і порядок їх складання встановлюються п.15 Наказу Міністерства транспорту України № 363 від 14.10.97 року «Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні» .

До пред'явлення позову вантажовідправником або вантажоодержувачем автотранспортному підприємству або організації обов'язкове пред'явлення претензій до них.

При перевезеннях вантажів автомобільним транспортом право на пред'явлення автотранспортному підприємству або організації претензії, а у відповідних випадках позовів у порядку, встановленому Правилами, має:

- а) вантажовідправник або вантажоодержувач – при втраті вантажу;
- б) вантажоодержувач – при недостачі, псуванні або пошкодженні вантажу;
- в) вантажоодержувач – при прострочці в доставці вантажу.

Претензії, що випливають із перевезення вантажів, пред'являються автотранспортному підприємству або організації, що видали вантаж, а в разі повної втрати вантажу – автотранспортному підприємству або організації, які прийняли вантаж до перевезення.

Претензії, що випливають із перевезення пасажирів або багажу, можуть бути пред'явлені автотранспортному підприємству або організації пункту відправлення або призначення на розсуд заявника претензії.

Претензії, що випливають із перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні, пред'являються:

- а) автотранспортному підприємству або організації, якщо кінцевим пунктом є вантажна автостанція;
- б) іншому відповідному транспортному органу, якщо кінцевим пунктом перевезення є станція залізниці, порт (пристань) або аеропорт.

Згідно з п. 16.4, п. 16.5 Наказу Міністерства транспорту України № 363 від 14.10.97 року «Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні» право на пред'явлення претензій вантажовідправником або вантажоодержувачем може бути передане юридичній або фізичній особі за довіреністю. Передача права на пред'явлення претензії засвідчується написом на товарно-транспортній накладній про його переуступку.

До претензійної заяви повинні бути додані документи, що підтверджують претензію. До претензії відносно втрати, недостачі, псування або пошкодження вантажу, крім документів, що підтверджують право на пред'явлення претензії, повинен бути доданий документ, який засвідчив би кількість і вартість відправленого вантажу.

Згідно зі ст. 315 Господарського кодексу України до пред'явлення перевізникові позову, що випливає з договору перевезення вантажу, обов'язковим є пред'явлення йому претензії. Претензії можуть пред'являтися протягом шести місяців, а претензії щодо сплати штрафів і премій – протягом сорока п'яти днів.

Перевізник зобов'язаний розглянути заявлену претензію і по-відомити заявника про задоволення чи відхилення її протягом трьох місяців, а щодо претензії з перевезення у прямому змішаному сполученні – протягом шести місяців. Претензії щодо сплати штрафу або премії мають бути розглянуті протягом сорока п'яти днів.

При частковому задоволенні чи відхиленні претензії автотранспортне підприємство або організація, вантажовідправник або вантажоодержувач у повідомленні про це повинні вказати мотиви прийнятого рішення і повернути заявнику додані до претензії документи. У разі задоволення претензії у повній сумі подані до заяви документи не повертаються.

Якщо претензію відхилено або відповідь на неї не одержано в строк, заявник має право звернутися до суду протягом шести місяців із дня одержання відповіді або закінчення строку, встановленого для відповіді.

Позови вантажовідправників і вантажоодержувачів автотранс-портному підприємству або організації можуть бути пред'явлені тільки у випадках повного або часткового відмовлення автотранс-портного підприємства або організації задовольнити претензію або неодержання від них відповіді протягом встановлених строків.

Для пред'явлення перевізником позовів до вантажовідправників та вантажоодержувачів встановлюється шестимісячний строк. Щодо спорів, пов'язаних з міждержавними перевезеннями вантажів, порядок пред'явлення позовів та строки позовної давності встановлюються транспортними кодексами чи статутами або між-народними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Право на подання позову у зв'язку із завданням ушкодження здоров'ю пасажирів зберігається протягом трьох років.

Право на подання позову у зв'язку з повною або частковою втратою багажу чи його пошкодженням зберігається протягом одного року.

Строк давності відраховується з дня прибуття транспортного засобу до пункту призначення пасажирів або у разі неприбуття з дня, коли він повинен був прибути туди.

Подання претензії у письмовій формі призупиняє перебіг строку давності до того дня, доки перевізник у письмовій формі по-відомить про незадоволення претензії, додавши до неї відповідні документи.

У разі часткового визнання поданої претензії перебіг строку давності поновлюється лише стосовно тієї частини претензії, яка залишається предметом спору.

Контрольні запитання

1. Визначте поняття та предмет автотранспортного права,
2. Визначте поняття та структуру автотранспорту.
3. Назвіть види автотранспорту.
4. Укажіть джерела автотранспортного права.
5. Який існує порядок реєстрації автотранспортних засобів?
6. Визначте поняття управління автотранспортом.
7. Укажіть систему органів управління автомобільним транспортом та визначте їх правовий статус.
8. Визначте поняття договору перевезення вантажів, його суб'єктний склад та порядок укладання.
9. Як здійснюється організація перевезень пасажирів на автомобільному транспорті?

Рекомендована література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р.
3. Закон України «Про автомобільний транспорт» від 5 квітня 2001 р.

4. Закон України «Про дорожній рух» від 16 липня 1993 р.
5. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року, (із змінами і доповненнями).
6. Указ Президента України від 20.05.2004 року № 570/2004 «Про заходи щодо посилення безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом».
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Головної державної інспекції на автомобільному транспорті» від 08.09.2004 року №1190.
8. Статут автомобільного транспорту, введений в дію Постановою Ради Міністрів УРСР від 27 червня 1969 року № 40.
9. Правила дорожнього руху, затверджені Постановою КМ України № 1306 від 10 жовтня 2001 р.
10. Положення про Державний департамент автомобільного транспорту України, затверджене Постановою КМ України від 29 лютого 1996 року №261.
11. Наказ Міністерства транспорту України № 363 від 14.10.97 року «Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні».
12. Правила надання послуг пасажирського автомобільного транспорту затверджені Постановою КМ України від 18 лютого 1997 р. №176.
13. Положення про національного автомобільного перевізника, затверджене Постановою КМ України від 11 липня 1994 р. № 475.
14. Правила державної реєстрації та обліку автомобілів, авто-бусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі

авто-мобілів, мотоциклів усіх марок і моделей, причепів, напів-причепів та мотоколясок Затверджені Постановою КМ України від 7 вересня 1998 р. № 13§8.

15. Положення про порядок і умови обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, затверджене Постановою КМ України від 7 червня 1994 р. № 372.

16. Єдині правила ремонту, утримання автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, правила користування ними та охорони, затверджені Постановою КМ України від 30 березня 1994 р. № 198.

17. Правила дорожнього перевезення небезпечних вантажів (Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.07.2004 року № 822).

18. Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні (Наказ Міністерства транспорту України від 14.10.97 року № 363).

19. Правила перевезення пошти автомобільним транспортом (Наказ Мінтрансу України від 12.03.97 року № 32/76).

20. Транспортне право України: Навч. посіб. / Демський Е. Ф., Гіжевський В. К., Демський С. Е., Мілошевич А. В.; За заг. ред.

В. К. Гіжевського, Е. Ф. Демського – К.: Орінком Інтер, 2002. – С. 154–169.

21. Цивільний кодекс України; Коментар. – Х.: ТОВ «Одісей», 2003. – С. 624–629, 631–632.

22. Шульженко Ф. П., Кундрік Р. С. Транспортне право: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2004. –

С. 74–91.

Лекція 17.04 2020 та 24.04.2020 (1ГОДИНА)

Транспортне право

для студентів Т11-19, Т 12-19, Т-13-19

ОСНОВИ ЗАЛІЗНИЧНОГО ПРАВА

1. Поняття, структура та джерела залізничного права.
2. Управління залізничним транспортом України.
3. Організація перевезень вантажів залізничним транспортом.
4. Організація перевезення пасажирів, багажу та пошти залізничним транспортом.
5. Претензійно-позовна діяльність на залізничному транспорті.

1. Поняття, структура та джерела залізничного права

Однією з найпоширеніших галузей транспортної системи України виступає залізничний транспорт, на долю якого припадає основна маса перевезень пасажирів і вантажів.

Саме залізничний транспорт є основним видом транспорту України. І як визначає ст. 1 Закону України «Про залізничний транспорт», «залізничний транспорт – виробничо-техно-логічний комплекс організацій і підприємств залізничного транспорту загального користування, призначений для забезпечення потреб суспільного виробництва населення країни в перевезеннях у внутрішньому і міжнародному сполученнях та надання інших транспортних послуг усім споживачам без обмежень за ознаками

форми власності та видів діяльності то-що» ; «залізниця – статутне територіально-галузеве об'єднання, до складу якого входять підприємства, установи та організації залізничного транспорту і яке, при централізованому управлінні, здійснює перевезення пасажирів та вантажів у визначеному регіоні транспортної мережі».

Залізничний транспорт являє собою одну з найрозвиненіших галузей транспорту, з потужною базою і значним потенціалом, і забезпечує найбільший відсоток здійснених перевезень як пасажирів, так і вантажів.

Залізниці, з'єднуючи економічні регіони між собою, мають важливе значення для життя всієї країни. Протягом всього періоду проведення в країні економічних перетворень залізниці працюють стабільно, для багатьох регіонів вони є практично єдиними транспортними комунікаціями.

Перевезення в Україні виконують 6 залізниць – Донецька, Львівська, Одеська, Південна, Південно-Західна та Придніпровська, в складі яких функціонує 1552 станції, 458 лінійних підприємств (локомотивні та вагонні депо, дистанційні колії, системи енергопостачання, сигналізації, зв'язку), є необхідний парк вагонів, локомотивів, резерви пропускної спроможності лінії і переробної потужності станції. Залізниці виконують всі обов'язки з відправлення вантажів і мають значний потенціал щодо збільшення обсягів перевезень. Загальна протяжність залізничної мережі України становить 22,5 тис. км1.

Крім залізничного транспорту загального користування слід згадати й таку категорію, як промисловий залізничний транспорт під яким розуміється транспортно-технологічний комплекс, що забезпечує системне переміщення вантажів у процесі виробництва (між виробництвами, виробничими циклами, окремими операціями або підприємствами в цілому) та взаємодію із залізничним транспортом загального користування і не належить до нього.

Транспорт загального користування та промисловий залізничний транспорт складають систему залізничного транспорту, з допомогою якої вирішуються питання доставлення сировини, товарів виробничо-технічного призначення безпосередньо на виробничі об'єкти, забезпечується процес виробництва.

До структури залізничного транспорту входять підприємства залізничного транспорту, які здійснюють перевезення пасажирів і вантажів, рухомий склад залізничного транспорту, залізничні шляхи сполучень, а також промислові, торговельні, постачальні підприємства, навчальні заклади, технічні школи, дитячі дошкільні заклади, установи охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, культури, науково-дослідні, проектно-конструкторські організації, підприємства промислового залізничного транспорту та інші підприємства, установи й організації незалежно від форм власності, що забезпечують його діяльність і розвиток.

Залежно від виконуваних завдань залізничний транспорт поділяється на вантажний і пасажирський.

Вантажний залізничний транспорт здійснює перевезення вантажів і вантажобагажів.

Пасажирський залізничний транспорт здійснює перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу і пошти, а також інші спеціальні перевезення. Залежно від відстані перевезення, швидкості руху поїздів пасажирський транспорт буває приміського, місцевого та далекого сполучення; експлуатуються дизель та електропоїзди, пасажирські та швидкі поїзди.

Звичайно, що кожен вид перевезень (і вантажний, і пасажирський), різними поїздами має свою особливу правову регламентацію, свої умови і, відповідно, існують різні юридичні наслідки цього регулювання.

Правове регулювання перевезення вантажів здійснюється за допомогою досить великої кількості нормативних актів, зокрема це:

– Конституція України – в ній встановлені основні правові засади підприємництва, державного регулювання підприємницької діяльності, компетенції органів державної влади щодо регулювання підприємницької діяльності тощо (статті 41, 42, 92, 116);

– Цивільний кодекс України, що визначає загальні засади товарного обороту, в тому числі щодо перевезення пасажирів і вантажів залізничним транспортом;

– Господарський кодекс України, який регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності, в тому числі у сфері перевезення вантажів, зокрема залізничним транспортом;

– закони України, які визначають загальні правила функціонування транспортних організацій: «Про транспорт», «Про залізничний транспорт», «Про перевезення небезпечних вантажів», «Про функціонування єдиної транспортної системи в особливий період» та ін.;

– підзаконні нормативні акти: постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, законодавчі акти міністерств та відомств, зокрема: постанови КМ України «Про затвердження Статуту залізниць України», «Про затвердження Положення про державну адміністрацію залізничного транспорту України», «Про Порядок обслуговування громадян залізничним транспортом» тощо;

– нормативні акти Міністерства інфраструктури, нормативні акти Укрзалізниці: накази «Про затвердження Правил користування вагонами і контейнерами», «Про охорону і

супроводження вантажів, що перевозяться залізничним транспортом України», «Про затвердження Збірника тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом України і Коефіцієнтів, що застосовуються до тарифів цього Збірника», «Про затвердження Правил перевезень пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України» тощо;

– локальні нормативні акти управлінь залізниць з питань перевезень вантажів;

– роз'яснення Президії та Пленуму Вищого господарського суду України та Верховного Суду України, зокрема: роз'яснення Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевезення вантажів залізницею», інформаційний лист Вищого господарського суду України «Про застосування деяких норм Статуту залізниць України та Правил перевезення вантажів» та ін.

2. Управління залізничним транспортом України

Відповідно до законодавства управління залізницями та іншими підприємствами залізничного транспорту, що належать до державної власності, здійснюється органом управління залізничним транспортом Департамент державної політики в області залізничного транспорту України – (далі – Укрзалізниця), підпорядкованим Міністерству транспорту та зв'язку України.

Департамент державної політики в області залізничного транспорту України здійснює свою діяльність на підставі Закону України «Про залізничний транспорт», постанови КМ України «Про затвердження Положення про Державну адміністрацію залізничного транспорту України» (зі змінами), згідно з якими Укрзалізниця є органом управління залізничним транспортом

загального користування, підпорядкованим Міністерству інфраструктури.

На Укрзалізницю покладені функції щодо централізованого управління процесом перевезень у внутрішньому і міжнародному сполученнях та регулювання виробничо-господарської діяльності у сфері організації і забезпечення цього процесу.

Варто звернути увагу на те, що Укрзалізниця безпосередньо бере участь у процесі перевезення, оскільки саме через неї централізовано здійснюються всі розрахунки між залізницями та їх контрагентами. Так, «Правилами розрахунків за перевезення вантажів» передбачено, що для зарахування платежів та обліку виручки залізниць від перевезень вантажів в установах банку, які обслуговують Технологічні центри з оброблення перевізних документів, відкривається рахунок централізованого дохідного-розподільчого рахунку Укрзалізниці (п. 2.2). Залишки коштів на рахунку щоденно перетраховують повністю на централізований дохідно-розподільчий рахунок Укрзалізниці (п. 2.9).

Крім того, Укрзалізниця згідно із законодавством має такі повноваження:

– приймати рішення про закріплення транспортних засобів та їх безоплатну передачу однією залізницею або підприємством залізничного транспорту загального користування іншим залізницям та підприємствам без зміни форми власності;

– здійснювати функції з управління майном, що перебуває у державній власності та закріплене за підприємствами, які входять до складу залізниць;

– приймати у встановленому порядку рішення про передачу в оренду, обмін та надання безкоштовно в тимчасове користування, також виведення з експлуатації рухомого складу і контейнерів, що перебувають у державній власності;

– розробляти плани перевезення вантажів залізничним транспортом у прямому, змішаному і міжнародному сполученні, представляти інтереси залізниць під час погодження цих планів у відповідних органах;

–здійснювати пов'язані з експлуатаційною діяльністю функції щодо: направлення рухомого складу відповідно до планів перевезень; розроблення узгодженого графіка руху поїздів і плану їх формування; формування і реалізації єдиної тарифної та цінової політики на залізничному транспорті; відкриття єдиного рахунку та організації проведення розрахунків за перевезення вантажів і пасажирів залізницями і використання рухомого складу, а також розподілу між залізницями коштів (зокрема валютних надходжень), отриманих від перевезень в прямому сполученні (з урахуванням конкретної участі кожної залізниці в цих перевезеннях); розроблення та впровадження нових маршрутів вантажних і пасажирських перевезень у внутрішньому та міжнародному залізничному сполученні; організації проведення розрахунків із залізницями іноземних держав за міжнародні перевезення; розроблення технічних вимог до нових видів рухомого складу та обладнання залізничного транспорту, формування замовлень для промисловості і організація контролю за його виготовленням; придбання рухомого складу і контейнерів, забезпечення їх капітального ремонту та модернізації на підприємствах, розташованих як на території України, так і за її межами;

– здійснювати реалізацію єдиної інвестиційної політики, координувати планування розвитку залізниць та підприємств;

– розробляти та погоджувати в установленому порядку з умовами перевезень експортних, імпорتنих і транзитних вантажів;

– організовувати роботу, пов'язану із забезпеченням мобілізаційної готовності і цивільної оборони підприємств залізничного транспорту, їх підготовкою до роботи в умовах

особливого періоду, а також до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків тощо.

Укрзалізниця має право укладати договори у сфері господарювання (наприклад, щодо придбання рухомого складу для перевезень пасажирів і вантажів, приладів для навантаження і вивантаження вантажів тощо).

Центральним державним органом регулювання діяльності транспортного комплексу України є Міністерство інфраструктури України, яке діє на підставі Указу Президента України «Про Положення про Міністерство транспорту та зв'язку України». Управління процесом перевезення на залізничному транспорті здійснюється централізовано і належить до виключної компетенції Мінтранс-зв'язку. Регулювання господарської діяльності залізниць, інших підприємств і організацій залізничного транспорту, в тому числі тих, які входять до складу залізниці і є юридичними особами, щодо яких залізниці виконують функції управління, в галузі організації і забезпечення процесу перевезення здійснюється Мінтрансзв'язком відповідно до його компетенції. Він несе відповідальність за розробку та реалізацію Державної транспортної політики, головною метою якої є захист економічних та соціальних інтересів українського народу.

3. Організація перевезень вантажів залізничним транспортом

Основною юридичною підставою виникнення зобов'язань по перевезенні вантажів є договір залізничного перевезення вантажу.

За договором залізничного перевезення вантажу залізниця зобов'язується доставити ввірений їй вантажовідправником

вантаж у пункт призначення в зазначений термін і видати його одержувачу, а відправник зобов'язується сплатити за перевезення встановлену плату.

Виконання залізницею додаткових операцій, пов'язаних з перевезенням вантажів (завантаження, розвантаження, зважування, експедирування тощо), здійснюється на підставі окремих договорів. Відправник може здійснювати у встановленому порядку добровільне страхування вантажів.

Обов'язки відправників:

– надати станції навантаження на кожне відправлення вантажу заповнену накладну (комплект перевізних документів); станція призначення видає накладну одержувачу разом з вантажем;

– на вимогу залізниці пред'явити стандарт або технічні умови, сертифікат на відвантажувану продукцію (якщо вона підлягає сертифікації), а також на її тару;

– виконати всі належні заходи, що гарантують безпеку перевезень, мати засоби і мобільні підрозділи для ліквідації аварій та їх наслідків під час перевезення вибухових, легкозаймистих, радіоактивних, отруйних та інших небезпечних вантажів;

– у будь-якому випадку визначати придатність вагонів (контейнерів, цистерн, бункерних напіввагонів) для перевезення вантажу в комерційному відношенні, якщо завантаження здійснюється засобами відправника;

– здійснювати підготовку під наливання спеціальних цистерн та бункерних напіввагонів усіх форм власності;

– підготувати вантаж із урахуванням його схоронності під час транспортування;

- заготовляти необхідні для навантаження і перевезення при-стосування та матеріали (козли, стояки, прокладки, підкладки, дрiт, брезент, вiрyовка, щитовi загорожi тощо);

- зазначити у накладнiй про встановлення зазначених при-стосуваних та матерiалiв у вагонi (контейнерi);

- пiд час здавання вантажiв для перевезення зазначити у накладнiй iх масу (тарнi i штучнi вантажi перевозяться iз зазначенням у накладнiй маси i кiлькостi вантажних мiсць);

- завантажити вантажi у вагони (контейнери).

Залiзниця-перевiзник зобов'язана:

- подавати пiд завантаження справнi, придатнi для перевезення вiдповiдного вантажу, очищенi вiд залишку вантажу, смiття, а у необхідних випадках - продезинфiкованi вагони та контейнери;

- брати на себе виконання вантажних робiт за договорами з вiдправниками або одержувачами;

- здiйснювати додаткову пiдготовку вагонiв та контейнерiв пiд завантаження вантажiв, що потребують особливих умов перевезення i зберiгання, на пiдставi договору за рахунок вiдправника;

- визначати придатнiсть вагонiв для перевезення вантажу в комерцiйному вiдношеннi, якщо завантаження здiйснюється засобами залiзницi;

- видати пристосування та матерiали (дрiт тощо...) на станцiї призначення одержувачу;

- доставити вантажi за призначенням в установленi термiни;

- повiдомити одержувача в день прибуття вантажу ;

– перевірити масу, кількість місць і стан вантажу у випадках, встановлених правилами та Статутом (пошкодженому вагоні (кон-тейнері), а також у вагоні (контейнері) з пошкодженими пломбами відправника або пломбами попутних станцій тощо).

Одержувач зобов'язаний:

– повністю вивантажити (злити) вантаж із вагона (цистерни) і контейнера;

– повністю прибрати з вагона (контейнера) скріплюючий дріт, дротові закрутки з люків і штурвалів, стояки, бруски та інші елементи кріплення вантажів, крім інвентарних засобів кріплення, які підлягають поверненню, прибрати також папір, картон, фанеру, лис-товий метал, дошки та інші засоби упаковки і збереження вантажів. У разі неповного розвантаження вагони залишаються в одержувача з внесенням ним платежів за період користування вагонами;

– очистити зовнішню поверхню кузова вагона (контейнера) від залишків захисної плівки, наклейок, бірок і написів, а всередині вагонів (контейнерів) – від залишків вантажу, емульсій, профілак-тичних засобів проти замерзання;

– вносити залізниці встановлену плату за час знаходження цистерн і бункерних напіввагонів на промивально-пропарювальній станції залізниці під очищенням від залишків продуктів;

– відшкодувати витрати залізниць, пов'язані з очищенням порожніх вагонів у пунктах їх наступного навантаження.

Це основні обов'язки сторін по договору залізничного вантажного перевезення.

Для того, щоб отримати повне уявлення про вантажне перевезення, треба звернутися до Статуту залізниць України та окремих правил здійснення перевезень (Про затвердження окремих

розділів Правил перевезення вантажів, Правила перевезення вантажів навалом і насипом (ст. 37 Статуту), Правила перевезення вантажів у супроводі провідників відправників (одержувачів) ст. 40 Статуту) та інші).

Зупинимося на основних моментах щодо документообігу і процедур. Так, для посвідчення прийняття вантажу до перевезення станція видає відправнику квитанцію; форма накладної і порядок її заповнення, а також форма квитанції затверджуються Міністерством транспорту та зв'язку України.

Вантажовідправник несе відповідальність за всі наслідки не правильності, неточності або неповноти відомостей, зазначених ним у накладній. Залізниця має право перевіряти правильність цих відомостей, а також періодично перевіряти кількість та масу вантажу, що зазначаються у накладній. Вантажі приймаються до перевезення вантажною швидкістю, а також великою швидкістю. Швидкість перевезення зазначається у накладній вантажовідправником. Залізниці можуть приймати до перевезення вантажі з оголошеною вартістю. Оголошена вартість не повинна перевищувати дійсної вартості вантажу. У разі розходження між відправником та станцією відправлення вартість вантажу визначається незалежною експертизою, про що складається відповідний акт. Під час прийняття вантажу з оголошеною вартістю стягується додатковий збір у розмірі, встановленому тарифом.

Для транспортного обслуговування відправників і одержувачів у місцях загального користування у складі залізниць у встановленому порядку можуть утворюватись підприємства механізованих вантажних робіт, а на під'їзних коліях – об'єднання підприємств залізничного транспорту.

У разі виникнення на станції ускладнень у зв'язку з несвоєчасним вивантаженням і вивезенням вантажів начальник залізниці має право збільшувати розмір збору за збереження вантажу до двократного розміру.

Обчислення терміну доставки починається з 24-ої години дати прийняття вантажу до перевезення. Вантаж вважається доставленим вчасно, якщо на станції призначення він вивантажений засобами залізниці, про що повідомлено одержувача, або якщо вагон (контейнер) з вантажем подано під вивантаження засобами одержувача до закінчення встановленого терміну доставки.

Вантажовідправник має право змінити зазначеного у накладній вантажоодержувача без зміни станції призначення. Заява про зміну вантажоодержувача подається начальнику станції відправлення з доданням вантажної квитанції. У разі неможливості подання вантажної квитанції відправник подає копію письмового або телеграфного повідомлення на адресу першого вантажоодержувача про таку зміну. Залізниця виконує розпорядження відправника лише у тому випадку, якщо вантаж не видано одержувачу.

Залізниця за заявою відправника або одержувача може змінити станцію призначення вантажу, прийнятого до перевезення, тобто переадресувати вантаж, з оплатою витрат за договірним тарифом. За час затримки вагонів (контейнерів) в очікуванні переадресування стягується плата, встановлена згідно зі статтею 119 Статуту Залізниць України. Час затримки обчислюється з моменту, коли минуло дві години після повідомлення про прибуття вантажу.

Терміни вивезення і порядок зберігання вантажів установлюються правилами. Вантажі, що прибули, зберігаються на станції безкоштовно протягом доби. Цей термін обчислюється з 24-ої години дати вивантаження вагона (контейнера) засобами залізниці або з 24-ої години дати подачі вагонів під вивантаження засобами одержувача. За зберігання вантажу на станції понад зазначений термін стягується плата, встановлена тарифом.

Одержувач може відмовитись від прийняття вантажу лише у випадку, коли якість вантажу через псування або пошкодження змінилася настільки, що виключається можливість повного або часткового його використання. Відповідальність за псування і пошкодження вантажу, що сталися через його несвоєчасне вивантаження і вивезення одержувачем, а також через затримку ваго-нів на залізничних під'їзних коліях і станціях з вини одержувача, несе сам одержувач.

Вантажі видаються на станції призначення одержувачу, зазначеному у накладній, після внесення усіх належних залізничні платежів.

Одержувач розписується в дорожній відомості про одержання вантажу.

4. Організація перевезення пасажирів, багажу та пошти залізничним транспортом

Ціни за послуги, пов'язані з перевезенням пасажирів, багажу та вантажобагажу, на які не поширюється державне регулювання, встановлюють надавачі послуг.

За договором перевезення пасажирів останній має широке коло прав, основними з яких є права на:

- безпечне і своєчасне доставлення до місця призначення, вказаного у проїзному документі, обслуговування під час перевезення згідно зі встановленими нормами;

- безплатне перевезення із собою однієї дитини віком до п'яти років;

- безплатне перевезення із собою 36 кг ручної поклажі;

– перевідправлення багажу, повернення багажу на залізничну станцію відправлення; оголошення цінності багажу (вантажобагажу) під час здавання його до перевезення в багажні вагони;

– переоформлення документа на поїзд, який відходить раніше;

– користування за окрему плату постільною білизною, матрацем, подушкою та ковдрою належної якості у всіх вагонах пасажирських та швидких поїздів (крім загальних вагонів);

– перевезення багажу від станції відправлення до станції видачі багажу, розташованої за маршрутом прямування пасажира;

– вимагання від перевізника відшкодування за втрачений чи пошкоджений багаж або вантажобагаж згідно з порядком, встановленим Статутом залізниць України, Порядком обслуговування громадян залізничним транспортом та Правилами перевезення пасажирів;

– одержання на вокзалі чи у поїзді своєчасної та точної інформації про перелік послуг, які надаються, їхню вартість, інформації про розклад руху поїздів та ін.;

– поновлення чинності квитка (крім плацкарти) у випадках, передбачених Правилами перевезення пасажирів;

– переривання поїздки на шляху прямування поїзда з продовженням терміну квитка;

– повернення проїзного документа у будь-якому пункті продажу квитків у разі відмови від поїздки.

Пасажир зобов'язаний:

– сплатити перевізнику встановлену плату за замовлення поїздки чи перевезення багажу (вантажобагажу);

– здійснювати посадку в поїзд тільки за наявності проїзного документа, який необхідно пред'явити перед посадкою в поїзд провіднику вагона та особам, які контролюють вхід до вагонів поїзда;

– дотримуватись на території залізниці та під час поїздки громадського порядку, Правил перевезення пасажирів, Правил поведінки громадян на залізничному транспорті, протипожежних а санітарно-епідеміологічних правил;

– займати місце у вагоні згідно з придбаним проїзним документом;

Перевізник зобов'язаний:

– безпечно перевезти пасажирів від пункту виїзду до пункту призначення, вказаного у проїзному документі, надати місце згідно з придбаним проїзним документом;

– перевезти багаж пасажирів до пункту призначення вказаного в перевізному документі, та видати його пасажирів особисто або уповноваженій ним особі;

– своєчасно доводити до пасажирів та осіб, які зустрічають, інформацію про запізнення поїзда, зміну колії прибуття чи відправлення;

– надавати користувачам інформацію про розклад руху поїздів, вартість проїзду, вартість перевезення багажу і вантажобагажу, перелік та вартість послуг, наявність вільних місць у поїздах;

– оформляти за запитом пасажирів проїзні документи на будь-який поїзд, у якому є вільні місця, до будь-якої станції призначення, на якій поїзд зупиняється, крім випадків обмежень, перелічених у Правилах перевезення пасажирів;

– приймати від пасажирів багаж для перевезення до станції, вказаної у проїзному документі або розташованої за маршрутом прямування пасажирів;

– забезпечувати відповідність виробничих приміщень, будівель та рухомого складу до нормативних документів щодо їх експлуатації та надавати пасажирів, згідно з установленими нормами, приміщення для очікування поїзда;

– оформляти зупинки та відновлювати поїздки пасажирів, надавати можливість пасажирів змінювати маршрут та умови проїзду на шляху прямування;

– переоформлювати проїзні документи на поїзд, який відходить раніше, та поновлювати проїзні документи у разі прибуття поїзда до пункту пересадки пасажирів із запізненням;

– надавати пільги пасажирів, які мають на це право, згідно із законодавством України;

– повертати платежі у разі відмови від поїздки чи перевезення багажу та замінювати проїзні документи у разі виявлення будь-яких неточностей у їх оформленні з вини залізниць;

– забезпечувати збереження ручної поклажі пасажирів у камерах схову, а багажу та вантажобагажу – в сховищах та під час перевезень.

Перевізник має право:

– вимагати від пасажирів дотримання Правил поведінки на залізничному транспорті, Правил протипожежної безпеки на залізничному транспорті;

– відмовити пасажирів в придбанні проїзних документів у випадках передбачених правилами;

– вимагати розпакування багажу у разі виникнення сумніву правильності оголошеної цінності;

- розпорядитись багажем пасажира, якщо у встановлений Правилами термін пасажир не вимагав пред'явлення багажу;
- відмовити в прийманні вантажобагажу, якщо відправник відмовився оголосити його цінність;
- відмовити у посадці в поїзд при пред'явленні пасажиром недійсних проїзних документів;
- відмовити у поверненні платежів за недійсні проїзні документи та при наявності на них позначок про порушення правил перевезень;
- видалити пасажира з поїзда у разі виявлення обставин, передбачених Правилами перевезення пасажирів.

Багажем правила визначають окремі речі пасажира, упаковані в закриті валізи, скрині, невеликі ящики, фанерні коробки, а також корзини, лантухи, вузли або паки, перев'язані залізною стрічкою або мотузкою. Вага окремого місця не повинна бути більшою ніж 75 кг, а довжина – більшою за три метри, за умови, що завантаження багажу в багажний вагон може проводитися без труднощів. Під час здавання багажу до перевезення пасажир може оголосити його цінність, яка зазначається в багажній квитанції.

Багаж видається, як правило, на станції призначення, зазначеній у багажній квитанції. Пред'явнику багажної квитанції надається право отримання багажу на залізничній станції відправлення чи на одній із проміжних станцій, розташованих на шляху прямування.

Багаж вважається втраченим, і пасажир має право на відшкодування його вартості, якщо багаж не прибуде на залізничну станцію призначення через 10 діб після закінчення терміну доставки.

Вантажобагаж приймається до перевезення від будь-якої фізичної чи юридичної особи без пред'явлення проїзного документа. тобто вантажобагаж відрізняється від багажу як об'єкта перевезення тим, що в одному випадку договір перевезення вантажобагажу є самостійним договором і не супроводжує договір перевезення пасажирів, в іншому – він отримує таке ж правове регулювання, як і договір перевезення вантажу з урахуванням того, що вантаж розміщується у багажному вагоні та вага окремого місця вантажобагажу може бути від 5 до 165 кг. Термін доставки вантажобагажу визначається аналогічно терміну доставки багажу з різницею в очікуванні перевантаження: замість 1 доби – 2 діб. Вантажобагаж видається отримувачу, зазначеному в дорожній вантажобагажній відомості, без пред'явлення вантажобагажної квитанції під розписку у дорожній вантажобагажній відомості. Вантажобагаж може бути виданий і іншій особі, якщо у неї є доручення отримувача, оформлене в установленому законом порядку.

Перевезення пошти визначається особливим суб'єктним та об'єктним складом договору перевезення. Перевезення здійснюється в поштових вагонах об'єднання поштового зв'язку. Пошта, що перевозиться в поштових вагонах, супроводжується працівниками поштового зв'язку (проз'ізною бригадою). Можливе перевезення пошти в багажних вагонах залізниць, а також наданих в оренду підприємствам поштового зв'язку вантажних вагонів здійснюється за договорами між підприємством залізничного транспорту і підприємством поштового зв'язку.

Залізниця несе «матеріальну відповідальність» за втрату, недостачу, псування або пошкодження прийнятого до перевезення багажу, вантажобагажу, а також за прострочення його доставки, якщо не доведе, що втрата, недостача, псування, пошкодження, прострочення відбулися не з її вини.

За прострочення доставлення багажу, вантажобагажу залізниця сплачує штраф у розмірі 10 відсотків провізної плати за кожну добу, але не більше 25 відсотків провізної плати, при цьому неповна доба приймається за повну.

Відповідальність за збереження ручної поклажі, яку пасажир перевозить з собою, лежить на пасажирі.

За пошкодження залізницею вагонів або контейнерів, що належать підприємствам, залізниця несе матеріальну відповідальність у розмірі фактично заподіяної шкоди.

За втрачені залізницею вагони і контейнери, що належать підприємствам, залізниця на їх вимогу зобов'язана надати відповідні вагони і контейнери для тимчасового безкоштовного користування, а після трьох місяців з моменту їх втрати – передати вагони і контейнери замість втрачених. У разі відсутності у залізниці відповідного рухомого складу вона зобов'язана відшкодувати його вартість.

Після прибуття на станцію призначення вантажу всю відповідальність перед залізницею щодо цього перевезення несе одержувач. Якщо вантаж адресовано одержувачу, якого не виявилося на станції призначення, відповідальність перед залізницею несе відправник.

5. Претензійно-позовна діяльність на залізничному транспорті

Щодо відносин, що впливають з договорів про надання транспортних послуг, Господарсько-процесуальний кодекс України зберіг обов'язковий – претензійний, досудовий порядок вирішення спорів. Претензійний порядок вирішення спорів було також закріплено в Господарському кодексі України.

Претензії, що виникли з приводу перевезення вантажів, заявляються залізниці призначення вантажу. Претензії, що виникли з приводу перевезення пасажирів, багажу і вантажобагажу, можуть бути заявлені залізниці відправлення або призначення (на бажання заявника претензії). Претензії, що виникли з перевезення вантажу у прямому змішаному сполученні, заявляються:

а) залізниці призначення, якщо кінцевим пунктом перевезення є залізнична станція;

б) іншому транспортному органу, якщо кінцевим пунктом перевезення є порт.

Претензії вантажовідправників щодо штрафів заявляються залізниці відправлення, а вантажоодержувачів - призначення.

Порядок заявлення і розгляду претензій з приводу платежів, зборів і штрафів, пов'язаних із перевезенням пасажирів, багажу і вантажів, установлюється правилами. Укрзалізниця може доручити розгляд претензій своїм структурним підрозділам.

Не допускається пред'явлення вимог вантажовідправників, вантажоодержувачів і залізниць, що впливають із договорів перевезення, на суму менше однієї мінімальної заробітної плати за кожною накладною, за винятком претензій від громадян.

До претензійної заяви мають бути додані документи, які підтверджують претензію. До претензії щодо втрати, нестачі, псування або пошкодження, крім документів, які підтверджують право на пред'явлення претензії, додається документ, який засвідчує кількість і вартість відправленого вантажу.

Згідно зі ст. 315 Господарського кодексу України та Статуту залізниць України претензії до залізниць можуть бути заявлені протягом шести місяців, а претензії з приводу штрафів – протягом 45 діб. Зазначені терміни обчислюються:

а) з дня видачі вантажу, багажу або вантажобагажу – для претензій про відшкодування за псування, пошкодження або недостачу вантажу, багажу та вантажобагажу;

б) у кількості 30 діб з дня закінчення терміну доставки – для претензій про

відшкодування за втрату вантажу;

в) у кількості 2 місяців з дня прийому вантажу до перевезення – для претензій про відшкодування за втрату вантажу, що виникли з приводу перевезень у прямому змішаному сполученні;

г) через 10 діб після закінчення терміну доставки багажу чи вантажобагажу – для претензій про відшкодування за втрату багажу чи вантажобагажу;

Залізниця зобов'язана розглянути заявлену претензію і повідомити заявнику про результати її розгляду в такі терміни з дня отримання претензії:

а) протягом 3 місяців – претензії, що виникли внаслідок перевезень у залізничному сполученні;

б) протягом 6 місяців – претензії, що виникли внаслідок перевезень у прямому змішаному сполученні;

в) протягом 45 діб – претензії про сплату штрафів.

У разі часткового задоволення або відхилення претензій у повідомленні мають бути зазначені підстави рішення залізниці з посиланням на Статут залізниць України.

Контрольні запитання

1. Назвіть види залізничного транспорту.
2. Яке значення має залізничний транспорт у системі економічних відносин?

3. Визначте поняття залізничного транспортного права.
4. Зробіть приблизний перелік актів, що регламентують діяльність залізничного транспорту.
5. Які основні господарські ланки існують на залізничному транспорті?
6. Визначте відповідальність сторін, що виникла за договором перевезення вантажів залізничним транспортом.

Рекомендована література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.;
2. Закон України «Про залізничний транспорт» від 13 вересня 1996 р.;
3. Закон України «Про транспорт» від 11 січня 1995 р.;
4. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року (із змінами і доповненнями);
5. Статут залізниць України, введений в дію Постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 457;
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 1996 р. № 252 «Про затвердження Порядку обслуговування громадян залізничним транспортом»;
7. Наказ Міністерства транспорту України № 297 від 28 липня 1996 року «Правила перевезень пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України»;
8. Постанова Кабінету Міністрів України № 106 від 22 лютого 1994 року «Про забезпечення охорони вантажів, що перевозяться залізничним транспортом»;

9. Положення про Державну адміністрацію Залізничного транспорту України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р. № 262;

10. Наказ Міністерства транспорту «Про затвердження Правил реєстрації та експлуатації власних вантажних вагонів» від 15 жовтня 2004 р. № 856;

11. Правила перевезення пошти та експлуатації поштових вагонів на залізницях України, затверджені Наказом Міністерства зв'язку і Міністерства транспорту України від 20 березня 1997 р.

№ 26/90.

12. Транспортне право України: Навч. посіб. / Демський Е. Ф., Гіжевський В. К., Демський С. Е., Мілошевич А. В.; За заг. ред.

В. К. Гіжевського, Е. Ф. Демського – К.: Юрінком Інтер, 2002. –

С. 99–153.

13. Хозяйственное право / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В. К. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 737–746.

14. Шульженко Ф.П., Кундрік Р.С. Транспортне право: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 57–70.

Лекція 24.04.2020 (1ГОДИНА)

Транспортне право

для студентів Т11-19, Т 12-19, Т-13-19

Тема 8. ОСНОВИ ПОВІТРЯНОГО ПРАВА

1. Правові засади державного управління повітряним транспортом України.
2. Правове регулювання повітряних перевезень.
3. Відповідальність сторін за договором повітряного перевезення.

1. Правові засади державного управління повітряним транспортом України.

Повітряний транспорт України є складовою системи транспорту України. Основні засади функціонування повітряного транспорту закладено в Законі України «Про транспорт» та в спеціальному кодифікованому нормативному акті – Повітряному кодексі України.

Вантажні і пасажирські перевезення, що здійснює вітчизняний повітряний транспорт, займають незначне місце у загальному обсязі транспортних послуг. Але головна перевага повітряного транспорту полягає в швидкості доставки пасажирів і термінових вантажів на великі відстані (середня відстань доставки 1 пасажирів повітряним транспортом у 10–15 разів більша від аналогічної на залізничному транспорті).

Авіаційний транспорт – це усі види підприємств, організацій та установ, діяльність яких спрямована на створення умов та ви-

користання повітряного простору людиною за допомогою повітряних суден. Сукупність правових норм, що регулюють відносини між цими підприємствами та споживачами транспортних послуг в сфері авіації, утворює Повітряне право України.

Особливістю державного управління цивільною авіацією є те, що воно здійснюється не через Міністерство інфраструктури України, а через Департамент авіаційних перевезень, аеропортів та міжнародного співробітництва (Державіаслужбу), яка створена у 2004 році замість ліквідованого Державного департаменту авіаційного транспорту.

Державіаслужба є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Вона виконує функції головного (провідного) органа у системі центральних органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики в галузі цивільної авіації та у сфері використання повітряного простору України.

Державне управління в сфері авіаційного транспорту зазнає значного впливу так званого «іноземного елемента» – міжнародних організацій та відповідних міжнародних угод. З метою реалізації Угоди про цивільну авіацію і про використання повітряного простору, а також здійснення роботи Ради з авіації та використання повітряного простору створено постійно діючий виконавчий орган – Міждержавний Авіаційний Комітет (МАК), утворений незалежними державами (державами-учасницями). МАК взаємодіє з Державним департаментом авіаційного транспорту Міністерства транспорту України в галузі нормування льотної придатності і процедур сертифікації авіаційної техніки відповідно до делегованих МАК функцій та міждержавних угод між ними. У структурі МАК створено Авіаційний реєстр МАК (Авіареєстр) – орган МАК, що здійснює діяльність у галузі льотної придатності і процедур сертифікації повітряних суден, їхніх компонентів, виробництва авіаційної техніки, придатності

міжнародних і категорійних аеродромів і їхнього устаткування до експлуатації, охорони навколишнього середовища від впливу авіації.

Особливе місце у правовому регулюванні у сфері авіатранспорту займають авіаційні правила, які визначають порядок діяльності авіації України з метою забезпечення безпеки польотів і екологічної безпеки.

Основними елементами інфраструктури (матеріальною складовою) повітряного транспорту є повітряні судна, аеродроми і аеропорти.

Авіаційне транспортування здійснюється спеціальним транспортним засобом – повітряним судном.

Повітряне судно – це літальний апарат, що тримається в атмосфері за рахунок його взаємодії з повітрям, відмінної від взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні, і здатний маневрувати в тривимірному просторі (ст. 15 Повітряного кодексу України).

Повітряні судна поділяються на державні, цивільні і експериментальні.

Повітряне судно є державним, якщо воно використовується на військовій, митній, прикордонній та міліцейській службах і внесене до реєстру державних повітряних суден.

Повітряне судно є цивільним, якщо воно внесене до державного реєстру цивільних повітряних суден.

Повітряне судно є експериментальним, якщо воно призначене для проведення випробувань, дослідно-конструкторських і науково-дослідних робіт. Експериментальне повітряне судно до реєстрів не заноситься.

Повітряні судна підлягають сертифікації, зокрема, повітряне судно нової конструкції (нового типу) повинно бути

сертифіковане на відповідність його діючим в Україні нормам льотної придатності і мати сертифікат типу. Сертифікат типу видає державний орган із питань сертифікації та реєстрації (Держстандарт). Власником сертифікату типу є розробник повітряного судна. Кожний виготовлений в Україні екземпляр цивільного повітряного судна повинен бути сертифікований на відповідність його конструкції, характеристик та експлуатаційно-технічної документації вимогам, передбаченим правилами сертифікації цивільних повітряних суден України.

Цивільні повітряні судна підлягають обов'язковій реєстрації згідно з вимогами ст. 25 Повітряного кодексу України та Правил реєстрації цивільних повітряних суден в Україні (затверджених Наказом Міністерства транспорту України 07.09.1999 року № 434) і можуть бути зареєстровані тільки в одній державі. Цивільному повітряному судну, занесеному до державного реєстру повітряних суден України, видається реєстраційне посвідчення, що є фактом визнання його національної належності. Із моменту занесення повітряного судна до державного реєстру повітряних суден України всі записи, зроблені раніше стосовно цього повітряного судна у реєстрах повітряних суден інших держав, не визнаються Україною.

Державні повітряні судна підлягають включенню до реєстру державних повітряних суден України. Правила реєстрації державних повітряних суден України встановлює Міністерство оборони України (Наказ від 02.12.1998 року № 435 «Про затвердження Положення про порядок реєстрації державних повітряних суден України» й «Положення про порядок перевірки стану льотної придатності державних повітряних суден України та про видачу і припинення чинності посвідчень про придатність до польотів», зареєстровано в Мініюсті України від 28.01.1999 року

№ 48/3341).

Після реєстрації повітряного судна в державному реєстрі цивільних повітряних суден України власник такого судна повинен отримати в державному органі з питань сертифікації і реєстрації відповідне посвідчення (сертифікат) про придатність його до виконання польотів як бортовий документ. Державний орган з питань сертифікації та реєстрації може делегувати право на видачу та продовження строку дії посвідчення про придатність екземпляра повітряного судна до польотів іншим державним та відомчим органам у порядку, передбаченому правилами сертифікації.

Встановлено порядок допуску до експлуатації («Положення про порядок видачі дозволів, що регулюють доступ експлуатантів до ринку авіаційних перевезень та робіт», Наказ Мінтрансу № 487 від 07.10.1999 року) за яким Цивільне повітряне судно, яке має сертифікат типу, допускається до експлуатації, якщо воно зареєстроване у державному реєстрі цивільних повітряних суден України і має посвідчення про придатність до польотів, видане державним органом з питань сертифікації і реєстрації повітряних суден України або іншої держави, і якщо вимоги, на підставі яких було видано це посвідчення, відповідають вимогам, встановленим в Україні.

Експериментальне повітряне судно може бути допущене до експлуатації для задоволення потреб народного господарства України за наявності: висновків розробника судна і експертів, призначених державним органом з питань сертифікації і реєстрації, про можливість безпечної експлуатації його при виконанні польотів; рішення Уряду України про використання експериментального судна у цивільній авіації України; посвідчення про придатність до польотів, виданого державним органом з питань сертифікації і реєстрації.

Цивільне повітряне судно, що імпортується в Україну, може бути допущене до експлуатації, якщо буде встановлено, що воно відповідає національним вимогам держави-виробника та

додатковим технічним умовам України в частині льотної придатності і тим самим забезпечує відповідність типу повітряного судна, що імпортується в Україну, діючим в Україні нормам льотної придатності.

Повітряне судно військової авіації також повинне бути перевірене на відповідність його вимогам безпеки польотів. Рівень льотної придатності повітряного судна військової авіації повинен бути не нижчим за рівень льотної придатності, встановлений державою для цього класу повітряних суден.

Підтримання кожного повітряного судна в процесі експлуатації у стані, що відповідає вимогам норм льотної придатності, іншим вимогам, що поширюються на це повітряне судно, і вимогам безпеки польотів покладається на експлуатанта повітряного судна.

Експлуатант – особа, яка здійснює безпосереднє використання повітряного судна для авіаційних перевезень. Державний орган з питань сертифікації і реєстрації може заборонити експлуатацію повітряного судна у випадках порушення правил допуску, сертифікації та експлуатації повітряного судна.

На зовнішню поверхню цивільних повітряних суден повинні бути нанесені державний і реєстраційний розпізнавальні знаки. Допускається також нанесення на повітряне судно додаткових знаків (символів, написів, емблем та ін.) за погодженням з державним органом із питань сертифікації і реєстрації.

Цивільному повітряному судну України, обладнаному засобами радіозв'язку, надається позивний номер і позивний радіосигнал. На цивільному повітряному судні при виконанні польотів повинні бути документи – бортова документація (реєстраційне посвідчення, посвідчення (сертифікат) про придатність до польотів тощо), встановлена ст. 30 Повітряного кодексу України.

Аеропорти і аеродроми є допоміжними спорудами, які обслуговують здійснення авіаційних перевезень. Аеродром підлягає реєстрації в Державному реєстрі аеродромів України у відповідності до Правил реєстрації аеродромів цивільної авіації (Наказ Мінтрансу № 506 від 28.09.1994 року) та сертифікації на відповідність його нормам придатності до експлуатації з видачею відповідного сертифікату.

Аеродроми підлягають перереєстрації у державному реєстрі аеродромів України у разі зміни власника аеродрому, а також в інших випадках, передбачених правилами реєстрації аеродромів України. Цивільний аеродром виключається з реєстру в разі його ліквідації або зняття з експлуатації.

Аеропорти забезпечують здійснення вантажних операцій, по-садки, висадки пасажирів та надання супутніх послуг.

За призначенням аеропорти поділяються на внутрішні та міжнародні.

Міжнародний аеропорт додатково повинен забезпечувати митний, прикордонний, санітарний контроль, контроль на безпеку та інші види контролю, передбачені чинним законодавством. Аеропорти проходять сертифікацію і реєстрацію відповідно до діючих в Україні правил.

Переміщення повітряних суден здійснюється в повітряному просторі, що вимагає впорядкування та визначення спеціального режиму використання повітряного простору. Україні належить повний і виключний суверенітет над повітряним простором України, який є частиною території України. Повітряним простором України є частина повітряної сфери, розташована над суходолом і водною територією України, в тому числі над її територіальними водами (територіальним морем).

Державне регулювання використання повітряного простору у межах своїх повноважень здійснюють Мінтрансу зв'язку та Міно-

борони. Контроль за дотриманням порядку використання повітряного простору здійснюється відповідними підрозділами Украероруху, органами управління Військ ППО (під час польотів повітряних суден та переміщення інших об'єктів у повітряному просторі та польотів повітряних суден, які перетинають державний кордон України), відомчими органами ОПР (в зонах своєї відповідальності).

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 19 липня 1999 р. № 1281 «Про створення об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху України» безпосереднє управління повітряним рухом забезпечує Державне підприємство обслуговування повітряного руху України (Украерорух) у складі підрозділів:

– Український центр планування використання повітряного простору України та регулювання повітряного руху (Украероцентр), що є головним оперативним підрозділом системи; положення про Украероцентр затверджується Мінтрансом, Мінобороною та Державним підприємством обслуговування повітряного руху України;

□ регіональні структурні підрозділи, до складу яких входять районні та допоміжні районні центри обслуговування повітряного руху;

□ служба аеронавігаційної інформації;

□ центр підвищення кваліфікації;

□ лікарсько-льотна сертифікаційна комісія (ЛЛСК).

Використання повітряного простору України або окремих його районів може бути частково або повністю обмежено.

Структура повітряного простору України складається з повітряних трас і місцевих повітряних ліній України, повітряних коридорів для перетинання державного кордону України, встанов-

лених та невстановлених маршрутів польотів, районів виконання авіаційних робіт, заборонених зон, зон обмеження польотів і небезпечних зон. Зупинимося на окремих категоріях.

Порядок використання повітряного простору України визначається Конвенцією про міжнародну цивільну авіацію від 07.12.1944 року, Угодою про використання повітряного простору від 15.05.1992 року, Повітряним кодексом України, «Положенням про використання повітряного простору України» (ПКМУ від 29 березня 2002 р. № 401), і його дотримання забезпечується державною системою використання повітряного простору України. Плата за використання повітряного простору України, його аеронавігаційне та інформаційне забезпечення визначається Положенням за погодженням з Міністерством фінансів України.

При виконанні повітряним судном польоту в міжнародному просторі юрисдикцію щодо нього протягом всього терміну польоту здійснює та держава, де зареєстровано повітряне судно. Перебуваючи у міжнародному повітряному просторі, повітряне судно є недоторканим і незалежним від будь-якої держави, за винятком тієї, де це повітряне судно зареєстровано, та підкоряється і діє на підставі лише її законів. Використання міжнародного простору регулюється міжнародними правилами.

Повітряні траси і місцеві повітряні лінії повинні бути сертифіковані на відповідність їх діючим в Україні нормам придатності повітряних трас і місцевих повітряних ліній до експлуатації з видачею відповідного сертифікату. Сертифікат придатності повітряної траси чи місцевої повітряної лінії до експлуатації може бути анульовано або його дію може бути тимчасово припинено державним органом, який видав сертифікат, якщо буде виявлено невідповідність повітряної траси чи місцевої повітряної лінії нормам придатності їх до експлуатації. Повітряні траси і місцеві повітряні лінії України реєструються у встановленому порядку.

Виконання польотів повітряних суден у повітряному просторі України регламентується Правилами польотів у повітряному просторі України, які поширюються на всіх користувачів повітряного простору України. Під польотом повітряного судна розуміється його переміщення у повітряному просторі, а також зависання. У разі виникнення в польоті екстремальної ситуації, що створює загрозу для життя людей, командир повітряного судна може відступити від встановлених правил польоту з негайним повідомленням про прийняте рішення органу обслуговування повітряного руху, з яким він здійснює радіозв'язок.

До польоту допускається повітряне судно, яке споряджене і перебуває у справному стані згідно з експлуатаційно-технічною документацією.

У повітряному просторі України або в окремих його районах; польоти повітряних суден можуть бути повністю заборонені або обмежені за висотою, у часі та напрямках у порядку, встановленому Положенням про використання повітряного простору України.

Екіпаж (пілот) повітряного судна, обладнаного засобами радіозв'язку, повинен здійснювати безперервне прослуховування відповідних частот каналів зв'язку органу обслуговування повітряного руху. Для здійснення такого двостороннього зв'язку Міжнародним регламентом радіозв'язку для авіаційної навігації виділяються необхідні частоти, що закріплюються за користувачами державним органом регулювання діяльності авіації України. Польоти повітряних суден, обладнаних засобами радіозв'язку, без двостороннього зв'язку їх з органом обслуговування повітряного руху забороняються.

Повітряне судно, що перетнуло кордон України без відповідного дозволу компетентних органів, або таке, що припустилося іншого порушення порядку використання

повітряного простору України, визнається судном-порушником, і до нього застосовуються заходи у порядку, встановленому законодавством України, діючими міжнародними угодами.

Регулярні міжнародні польоти повітряних суден, під час яких повітряні судна перетинають державний кордон України та іншої держави, здійснюються на підставі міждержавних домовленостей і міжнародних угод. Нерегулярні міжнародні польоти можуть виконуватися за спеціальними дозволами, порядок видачі яких визначається Укравіатрансом і погоджується з митними органами України.

Переліт державного кордону України повітряними суднами здійснюється по спеціально виділених коридорах. Переліт державного кордону України поза спеціально виділеними повітряними коридорами, якщо це не передбачено міжнародною угодою або іншими нормативними актами України, заборонено.

Повітряне судно, що зазнає чи зазнало лиха, повітряне судно, з яким втрачено зв'язок і його місцезнаходження невідоме, підлягає негайному пошуку.

З метою усунення негативних наслідків лиха, якого зазнало повітряне судно, провадяться аварійно-рятувальні роботи. Аварійно-рятувальні роботи – це система заходів, спрямованих на своєчасне надання допомоги потерпілим. Координацію дій із службами пошуку і рятування інших країн здійснює Державна служба. Усі члени екіпажу повітряного судна зобов'язані пройти спеціальне навчання за програмою аварійно-рятувальної підготовки. Безпосереднє забезпечення безпеки польотів повітряних суден покладається на експлуатанта авіаційної техніки аеропортів, аеродромів та на органи, які обслуговують повітряний рух.

Службові особи авіації, яким першим стало відомо про І авіаційну подію, зобов'язані негайно повідомити про це державні органи і власника повітряного судна. Комісія з питань,

розслідування авіаційної події на підставі своїх висновків зобов'язана сформулювати пропозиції щодо усунення причин події, виявлених у процесі розслідування, і недопущення їх у майбутньому.

2. Правове регулювання повітряних перевезень

Повітряні перевезення здійснюються у відповідності до вимог Конвенції для уніфікації деяких правил міжнародних повітряних перевезень (Монреаль, 28 травня 1999 року), а також норм Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Повітряного кодексу України. Вони регулюються Наказом Мінтрансу № 793 від 14.10.2003 року «Про затвердження Правил повітряних перевезень вантажів» (zareєстровано у Мінюсті України 07.11.03 р. за № 1023/8344) Наказом Мінтрансу № 568 від 25.07.03 р. «Про затвердження Правил повітряних перевезень пасажирів і багажу» (zareєстровано у Мінюсті України 29.08.03 р. за № 755/8076) та іншими нормативними актами, та загальних положень про перевезення і правил перевезення та надання послуг.

Повітряний перевізник – центральний суб'єкт відносин перевезення. Повітряним перевізником визнається будь-яка юридична чи фізична особа, яка виконує повітряні перевезення і має права експлуатанта авіаційної техніки. Стосовно іноземних повітряних перевізників визнаються права експлуатанта за документами, які видані компетентним органом відповідної зарубіжної держави і які відповідають вимогам міжнародних договорів та угод, учасницею яких є Україна.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1397 від 15.11.1996 року «Про затвердження Положення про національно-го повітряного перевізника» передбачено перевізника із спеціальним статусом – національного повітряного перевізника. Запроваджен-

ня для авіаційних підприємств статусу національного повітряного перевізника передбачає створення умов для поліпшення транспортних зв'язків України з іншими державами та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних авіапідприємств на міжнародному ринку транспортних послуг. Статус національного повітряного перевізника підприємству надається за умов:

а) підприємство є юридичною особою згідно із законодавством України і основним видом його діяльності є авіаційні перевезення;

б) більш як 50 відсотків належного йому майна перебуває у державній власності;

в) діяльність підприємства повністю відповідає вимогам Повітряного кодексу України; повітряні судна, які експлуатуються ним на повітряних трасах, відповідають міжнародним технічним вимогам;

г) підприємство має власний сертифікат експлуатанта, товарний знак, трилітерний код ІКАО, телефонну позначку та власну перевізну документацію; протягом останніх трьох років не має тяжких порушень щодо виконання польотів згідно з офіційними повідомленнями.

Надання авіаційному підприємству статусу національного повітряного перевізника здійснюється на конкурсних засадах за поданням Мінтрансу на підставі рішення Кабінету Міністрів України.

Національний повітряний перевізник зобов'язаний забезпечувати: першочергове виконання обов'язків, що впливають із міжнародних договорів України, замовлень та окремих завдань Кабінету Міністрів України на повітряні перевезення; належний рівень безпеки польотів, авіаційної та екологічної безпеки, регулярності польотів та культури обслуговування. Авіаційне підприємство, якому надано статус національного повітряного

перевізника, може бути позбавлене цього статусу у разі недодержання ним вимог.

Повітряні перевезення виконуються на підставі договору. Кожний договір повітряного перевезення та його умови посвідчуються документом на перевезення, який видається авіаційним підприємством або уповноваженими ним організаціями чи особами (агентами).

Документами на перевезення є: квиток – при перевезенні пасажирів; багажна квитанція – при перевезенні речей пасажирів як багажу; відповідні документи – при перевезенні вантажу, пошти та інших предметів. Форми документів на перевезення та правила їх застосування встановлюються Укравіатрансом.

Авіаційні перевезення поділяються на внутрішні перевезення та міжнародні перевезення.

Внутрішні перевезення – це перевезення, при яких пункт відправлення і пункт призначення розташовані на території однієї держави і перевезення не передбачає зупинки на території іншої держави.

Міжнародні перевезення – це перевезення, здійснюване відповідно до договору міжнародного повітряного перевезення, при якому пункт відправлення і пункт призначення незалежно від наявності перевантаження або перерви в перевезенні розташовані: 1) на території двох держав, 2) на території тієї самої держави, якщо передбачена зупинка на території іншої держави.

Окремо визначається так зване змішане перевезення – перевезення пасажирів, багажу або вантажу, здійснюване перевізниками різних видів транспорту.

Особливий вид перевезення – чартерне повітряне перевезення – виконується на підставі договору чартеру (фрахтування повітряного судна), за яким одна сторона (фрахтівник) зобов'язується надати іншій стороні

(фрахтувальнику) за плату всю місткість одного чи кількох повітряних суден на один або кілька рейсів для повітряного перевезення пасажирів, багажу, вантажу і пошти або для іншої мети, якщо це не суперечить чинному законодавству України.

Договір перевезення пасажирів та багажу посвідчується квитком встановленого зразку, який підтверджує укладення договору перевезення і містить істотні умови перевезення.

Договір перевезення вантажу посвідчується вантажною авіаційною накладною, яка підтверджує укладення договору повітряного перевезення вантажу між перевізником і відправником, умови перевезення і прийняття вантажу перевізником. Умови договору, що містяться у вантажній накладній, являють собою короткий виклад основних положень щодо перевезення. Вантажна накладна складається і підписується відправником і вручається перевізнику разом із вантажем.

При будь-яких видах перевезень авіаційний перевізник завжди має право: встановити свої правила повітряних перевезень, які спрямовані на підвищення ефективності та якості перевезень і не містять умов та норм обслуговування пасажирів і клієнтури нижчих за рівень вимог, встановлених відповідним органом державної виконавчої влади; відмовити пасажирів у перевезенні у випадках, передбачених правилами перевезення на повітряних лініях.

У свою чергу за пасажиром завжди залишається право відмовитися від повітряного перевезення і одержати назад суму грошей у порядку, встановленому законодавством України.

Окремий предмет перевезень – пошта. Умови і правила перевезення пошти погоджуються з Міністерством зв'язку України (див. спільний Наказ Державного комітету зв'язку та інформатизації України та Міністерства транспорту України № 105/297 від 08.06.99 «Про затвердження Правил перевезення пошти повітряними суднами»).

Договір про перевезення пошти повітряними суднами укладається у формі двосторонньої угоди між підприємством поштового зв'язку та авіаційними підприємствами (авіакомпаніями). Договір має бути укладений у письмовій формі та повинен відповідати вимогам законодавства України. Істотними умовами договору є:

- найменування сторін;
- предмет договору;
- термін, на який укладається договір;
- умови перевезення пошти;
- обов'язки та відповідальність сторін;
- розмір, склад та графік платежів, умови їх перегляду;
- умови дострокового розірвання договору; дата і місце укладання договору.

За договором авіапідприємства беруть на себе зобов'язання прийняти пошту до перевезення, своєчасно і в цілості доставити довірену їм пошту в пункти призначення та видати пошту підприємству поштового зв'язку, а підприємство поштового зв'язку бере на себе зобов'язання оплатити перевезення пошти в установленому порядку та прийняти її в пункті призначення.

Відправлення повинні відповідати вимогам, установленим актами Всесвітнього Поштового Союзу, Поштовими правилами та законодавчими актами країн відправлення і призначення. Поштові відправлення здаються авіапідприємствам разом із супровідними документами.

Пошта вважається прийнятою до перевезення з моменту, коли працівник авіапідприємства або уповноважена ним особа прийняли пошту від працівника підприємства поштового зв'язку і видали примірник накладної з розпискою, засвідченою особистим

штампом працівника авіапідприємства або штампом авіапідприємства в прийманні пошти, із зазначенням словами кількості прийнятих відправлень і речей, дати та часу приймання, посади і прізвища працівника, що прийняв пошту.

Пошта вважається доставленою до підприємства зв'язку з моменту, коли працівник підприємства поштового зв'язку прийняв пошту від працівника авіапідприємства і видав відповідну розписку.

Перевезення зброї, боєприпасів, вибухових і отруйних речовин, ядерного палива, радіоактивних речовин та інших вантажів, які належать до особливо небезпечних, здійснюються за дозволом компетентних органів згідно зі спеціальними правилами. Договори перевезення небезпечних вантажів зазнають впливу імперативних норм Наказу Мінтрансу № 509 від 25.10.99 року «Про затвердження Інструкції про повітряні перевезення спеціальних та небезпечних вантажів».

Іноземні перевізники здійснюють свою діяльність на території України згідно із законодавством України, міжнародними угодами та договорами

3. Відповідальність сторін за договором повітряного перевезення

Загальні засади відповідальності встановлені Повітряним кодексом України, Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Міжнародними угодами в сфері повітряного транспорту та спеціальними правилами.

Перевізник несе відповідальність за:

□ втрату, нестачу або пошкодження багажу з часу прийняття його для перевезення і до видачі одержувачу або передачі його відповідно до правил іншій особі, якщо не доведе, що ним було вжито всіх необхідних заходів для запобігання заподіяння шкоди або що таких заходів неможливо було вжити;

□ збереження речей, що є у пасажира, якщо буде доведено, що втрата або пошкодження цих речей сталися з вини перевізника;

□ втрату, нестачу або пошкодження вантажу з часу прийняття його для перевезення і до видачі одержувачу або передачі його відповідно до правил іншій установі (особі), якщо не доведе, що ним було вжито всіх необхідних заходів для запобігання заподіяння шкоди або що таких заходів неможливо було вжити. До того часу, поки перевізник не доведе інше, вважається, що втрата, нестача чи пошкодження вантажу сталися під час перевезення;

□ прострочення у доставці пасажира, багажу або вантажу, якщо не доведе, що ним було вжито всіх необхідних заходів для запобігання простроченню або що таких заходів неможливо було вжити. Перевізник звільняється від відповідальності, якщо прострочення сталося внаслідок несприятливих метеорологічних умов.

За втрату, нестачу чи пошкодження вантажу, багажу або речей, які є у пасажира, перевізник несе відповідальність у такому розмірі:

1) за втрату або нестачу вантажу чи багажу, прийнятого для перевезення з оголошеною цінністю, – в розмірі оголошеної цінності, а у випадках, коли перевізник доведе, що оголошена цінність перевищує дійсну вартість, – у розмірі дійсної вартості;

2) за втрату, пошкодження або нестачу вантажу чи багажу, прийнятого для перевезення без оголошеної цінності, а також речей, які є у пасажира, – в розмірі вартості, що не перевищує межі, встановленої відповідним органом державної виконавчої влади за

погодженням із Міністерством фінансів України відповідно до меж, встановлених міжнародними угодами про відповідальність при повітряних перевезеннях, учасником яких є Україна.

Перевізник несе матеріальну відповідальність перед органами зв'язку за втрату, пошкодження або прострочення у доставці пошти з вини перевізника у розмірі відповідальності органів зв'язку перед відправниками або адресатами, за міжнародну пошту – відповідно до актів Всесвітнього поштового союзу, а за внутрішню – згідно з правилами щодо розміру матеріальної відповідальності підприємств зв'язку за нестачу чи пошкодження вкладень поштових відправлень.

За шкоду, заподіяну третім особам та їх майну при виконанні перевезень і авіаційних робіт, експлуатант авіаційної техніки несе відповідальність у порядку і на умовах, передбачених чинним законодавством України, зокрема Україна є учасником Конвенції про збитки, завдані іноземними повітряними судами третім особам на поверхні (від 07.10.1952 року), де встановлено граничний розмір відповідальності для кожного повітряного судна і по кожній події.

Порушення, як і невиконання або неналежне виконання вимог державних правил, норм і процедур з реєстрації та огляду на безпеку пасажирів щодо здачі, прийому, зберігання і перевезення на повітряному судні ручної поклажі, багажу, вантажу, пошти і бортового харчування тягне за собою відповідальність, передбачену чинним законодавством України. Особи, винні у порушенні норм і правил, що регламентують діяльність авіації, несуть відповідальність згідно із законодавством України.

При виявленні шкоди, заподіяної багажу, вантажу правилами передбачається складання Акту про несправності під час перевезення багажу (PIR – Property Irregularity Report), вантажу (CIR – Cargo Irregularity Report), документа, оформленого перевізником у присутності пасажира (одержувача) негайно після

виявлення шкоди. Акт підписується перевізником і пасажиром (одержувачем).

Повітряний перевізник і виконавець повітряних робіт зобов'язані страхувати членів екіпажу і авіаційного персоналу, які перебувають на борту повітряного судна, власні, орендовані та передані їм в експлуатацію повітряні судна, а також свою відповідальність щодо відшкодування збитків, заподіяних пасажиром, багажу, пошти, вантажу, прийнятим для перевезення, іншим користувачам повітряного транспорту, а усі експлуатанти – третім особам; при цьому рівень відповідальності страховика не може бути нижчим за рівень, встановлений у Постанові Кабінету Міністрів України від 13.07.1998 р. № 1083 «Про порядок і умови проведення обов'язкового авіаційного страхування». У даній постанові законодавець визначив страхову суму (ліміт відповідальності страховика), встановлену договором обов'язкового страхування.

Під час виконання міжнародних польотів страхова сума (ліміт відповідальності страховика) встановлюється в межах, передбачених міжнародними угодами або законодавством країни, на території якої виконуються повітряні роботи.

При визначенні меж відповідальності за шкоду, спричинену порушенням правил та вимог перевезення в міжнародних угодах, використовують умовні розрахункові одиниці. Зокрема, Конвенція для уніфікації деяких правил міжнародних повітряних перевезень (від 28.05.1999 року) використовує спеціальні права запозичення, які вираховуються Міжнародним валютним фондом.

Обов'язкове страхування здійснюється страховиками, які визнані такими відповідно до законодавства України, одержали в установленому порядку ліцензії на здійснення цього виду страхування і є членами Авіаційного страхового бюро. За бажанням пасажирів чи іншого користувача повітряного транспорту можливе

добровільне страхування шляхом укладання відповідного договору.

Замовник зобов'язаний страхувати своїх працівників, осіб, пов'язаних із забезпеченням технологічного процесу при виконанні авіаційних робіт, та пасажирів, які перевозяться за його заявкою без придбання квитків. Експлуатант зобов'язаний страхувати свою відповідальність щодо відшкодування збитків, які можуть бути завдані ним при виконанні авіаційних робіт.

Строки заявлення, розгляду претензій та заявлення позовів встановлено в Повітряному кодексі України та в міжнародних договорах («Конвенція для уніфікації деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень» від 28.05.1999 р.).

Наприкінці 2003 року Мінтрансом було уніфіковано строки і затверджено відповідні правила перевезень – Наказ Мінтрансу № 793 від 14.10.03 р. «Про затвердження Правил повітряних перевезень вантажів», Наказ Мінтрансу № 568 від 25.07.03 р. «Про затвердження Правил повітряних перевезень пасажирів і багажу».

При перевезенні пасажирів встановлено, що висуванню перевізникові позову щодо неналежного перевезення повинно передувати обов'язкове висування письмової претензії (за винятком позову у зв'язку з загибеллю чи тілесним ушкодженням пасажирів; такий позов може бути висунутий протягом двох років, ст. 23 Правил). У разі затримки в перевезенні пасажирів претензія до перевізника може висуватись не пізніше ніж через 21 добу після дати, коли пасажир прибув у місце призначення, чи дати, коли він мав прибути у місце призначення.

У разі знищення, ушкодження багажу особа, що має право на його одержання, повинна висунути до перевізника письмову претензію негайно після виявлення ушкодження, але не пізніше 7 діб з дати одержання багажу. У разі затримки в перевезенні багажу претензія до перевізника має бути висунута протягом 21 доби з

дати, коли багаж був переданий у розпорядження одержувача. У разі втрати багажу претензія до перевізника повинна бути висунута протягом двох років із дати прибуття повітряного судна у місце призначення або з дати, коли повітряне судно повинно було прибути у місце призначення, або з дати, коли припинилося перевезення.

Перевізник зобов'язаний розглянути претензію і повідомити заявника про задоволення чи про відхилення її протягом трьох місяців, якщо перевезення, у зв'язку з яким була висунута претензія, повністю здійснювалося одним перевізником. Якщо в такому перевезенні брали участь інші перевізники, строк розгляду претензії може бути продовжений до шести місяців.

При відсутності письмової претензії, заявленої у вищезазначені строки, позов до перевізника не може бути пред'явлений. Позови про відповідальність перевізника щодо неналежного перевезення пасажирів чи багажу мають бути подані, за вибором позивача, до суду за місцем реєстрації перевізника, за місцезнаходженням його головного офісу або за місцезнаходженням офісу перевізника, через який було укладено договір перевезення, протягом двох років з дати прибуття повітряного судна до місця призначення, або з дати, коли воно повинно було прибути до місця призначення, або з дати, коли припинилося перевезення.

Щодо перевезення вантажу, то згідно вищевказаних правил встановлено, що у разі заподіяння шкоди особа, яка має право на отримання вантажу, повинна направити перевізнику претензію не пізніше 14 днів; у разі затримки – не пізніше 21 дня з дати, коли вантаж переданий у розпорядження особи, що має право на його одержання; у разі втрати – протягом 120 днів із дати видачі авіавантажної накладної.

Перевізник зобов'язаний розглянути претензію протягом трьох місяців, якщо перевезення повністю здійснювалося одним

пере-візником, і строк розгляду претензії може бути продовжений до шести місяців у разі здійснення перевезення декількома перевізниками.

Позови про відповідальність перевізника мають бути подані, на вибір позивача, до суду за місцем реєстрації перевізника, за місцезнаходженням його головного офісу або за місцезнаходженням офісу перевізника, через який було укладено договір перевезення щодо неналежного перевезення вантажу – протягом двох років, щодо неналежного надання інших послуг – протягом одного року з дати прибуття повітряного судна до місця призначення або з дати, коли воно повинно було прибути до місця призначення, або з дати, коли припинилося перевезення.

Контрольні запитання

1. Визначте поняття повітряного простору.
2. Назвіть систему і структуру органів управління повітряним транспортом.
3. Перерахуйте основні нормативні акти, що регулюють діяльність повітряного транспорту.
4. Назвіть види авіаційного транспорту.
5. Наведіть класифікацію повітряного судна.
6. Обґрунтуйте особливості відповідальності на повітряному транспорті.

Рекомендована література

1. Закон України «Про транспорт» від 11 січня 1995 р.;

2. Повітряний кодекс України від 11 січня 1993 р.;
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.;
4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р.;
5. Положення про Державну службу України з нагляду за за-безпеченням безпеки авіації, затверджене Указом Президента України від 16 серпня 2004 року № 912/2004;
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію Державного департаменту авіаційного транспорту» від 22 вересня 2004 р. № 1263;
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної авіаційної пошуково-рятувальної служби» від 8 вересня 2004 р. № 1172;
8. Положення про використання повітряного простору України, введено в дію Постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. №401;
9. Положення про національного повітряного перевізника, введено в дію Постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 1996 р. № 139;
10. Правила медичної сертифікації авіаційного персоналу цивільної авіації України, затверджені Наказом Міністерства транспорту від 20.11.2000 р. № 641;
11. Правила реєстрації цивільних повітряних суден в Україні, затверджені Наказом Міністерства транспорту України 07.09.99 р. № 434;
12. Інструкція з організації перевезень вантажів повітряним транспортом, затверджена Наказом Міністерства транспорту України від 15.07.2004 р. №630;
13. Правила сертифікації аеропортів, затверджені Наказом Міністерства транспорту від 05.07.2004 р. № 569;

14.Правила ведення радіотелефонного зв'язку та фразеологія радіообміну в повітряному просторі України, затверджені Наказом Міністерства транспорту України від 10.06.2004 р. № 486;

15.Правила повітряних перевезень пасажирів і багажу, затверджені Наказом Міністерства транспорту України від 29.08.2003 р. № 568;

16.Наказ Держкомзв'язку та інформатизації від 08.06.1999 ро-ку «Про затвердження Правил перевезення пошти повітряними суднами».

17.Транспортне право України: Навч. посіб. / Демський Е. Ф., Гіжевський В. К., Демський С. Е., Мілошевич А. В.; За заг. ред.

В. К. Гіжевського, Е. Ф. Демського. – К.: Юрінком Інтер, 2002. –

С. 202–220.

18.Діковська І. А. Договір повітряного чартеру у міжнародному приватному праві: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. –

19 с.

19.Терьошкіна Н. Є. Сучасний економічний стан і тенденції розвитку цивільної авіації України // Формування ринкових відносин в Україні, вип. 17, 2002 р. – К.: Науково-дослідний інститут економіки. – С. 92–95.

20.Шульженко Ф., Кундрік Р.С. Транспортне право: Навч. - метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.:КНЕУ, 2004. – С. 113–134.

ЗАПИТАННЯ ДО ІСПИТУ ТРАНСПОРТНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

1. Поняття транспортної діяльності, її класифікація.
2. Ознаки транспортної діяльності
3. Класифікація транспортної діяльності
4. Єдина транспортна система та її склад
5. Поняття та структура транспортного права України
6. Предмет транспортного права України
7. Під системою транспортного права розуміють
8. Джерела транспортного права України
9. Поняття та склад транспортних правовідносин
10. Класифікація транспортних правовідносин
11. Поняття та види суб'єктів транспортного права.
12. Юридичні особи - суб'єкти транспортного права
13. Фізичні особи - суб'єкти транспортного права
14. Правове становище транспортних організацій
15. Залізниця – права та обов'язки
16. Морський порт – права та обов'язки
17. Автотранспортне підприємство - права та обов'язки
18. Експлуатант - права та обов'язки
19. Правове становище споживачів транспортних послуг
20. Споживачі транспортних послуг – права та обов'язки
21. Поняття та структура транспортної системи України
22. Елементи транспортної системи та її визначення
23. Державне управління в галузі транспорту: поняття, його цілі й завдання
24. Задачі державного управління на транспорті
25. Суб'єкти (органи)управління транспортом
26. Компетенція ВРУ та КМУ з питань діяльності транспорту
27. Міністерство інфраструктури України: компетенція і структура
28. Методи управління транспортом
29. Поняття та види правопорушень на транспорті
30. Транспортні злочини та кримінальна відповідальність за них.
31. Адміністративні та дисциплінарні проступки на транспорті та відповідальність за їх скоєння.
32. Особливості цивільно-правової відповідальності на транспорті
33. Склад транспортних правопорушень
34. Поняття та зміст підприємництва
35. Ознаки підприємницької діяльності
36. Принципи підприємницької діяльності
37. Реєстрація підприємницької діяльності
38. Підстави припинення підприємницької діяльності
39. Ліцензування підприємницької діяльності на транспорті
40. Поняття, структура та джерела автомобільного транспорту

41. Функції автомобільного транспорту
42. Склад автомобільного транспорту
43. Державне управління автомобільним транспортом
44. Договір перевезення вантажів автомобільним транспортом, права та обов'язки сторін
45. Договір перевезення пасажирів автомобільним транспортом, права та обов'язки сторін
46. Договір перевезення багажу та пошти автомобільним транспортом
47. Претензії до перевізника, відправника й одержувача вантажів і порядок вирішення спорів.
48. Поняття, структура та джерела залізничного права.
49. Структура залізничного транспорту
50. Управління залізничним транспортом України .
51. Функції та повноваження Укрзалізниці
52. Організація перевезень вантажів залізничним транспортом, права та обов'язки сторін.
53. Організація перевезення пасажирів залізничним транспортом, права та обов'язки сторін.
54. Організація перевезення багажу та пошти залізничним транспортом права та обов'язки сторін
55. Претензійно-позовна діяльність на залізничному транспорті.
56. Поняття повітряного транспорту України та авіаційний транспорт
57. Органи управління на авіаційному транспорті
58. Поняття повітряного судна та його класифікація
59. Реєстрація повітряного судна
60. Поняття аеропорт та аеродром, їх види.
61. Поняття аварія та катастрофа
62. Правове регулювання повітряних перевезень
63. Відповідальність сторін за договором повітряного перевезення.
64. Поняття, структура системи та види водного транспорту
65. Повноваження суб'єктів управління водним транспортом
66. Правові основи діяльності водного транспорту
67. Договірні відносини у сфері водного транспорту України та їхні особливості
68. Система управління морським транспортом України.
69. Договірні відносини на морському транспорті.